

Jaunosios kartos ugdymas lietuvių išeivijoje

1. Įvadas

Jaunimas beveik visoms tautoms nuo seniausių laikų siejosi su tautos ateitimi, nes tauta nėra tikra tauta, jei nesiekia išsaugoti savo išskirtinumą kalboj, kultūroj ir sakralinėj srityje. Kuo jaunimas labiau rišasi prie savo gimtosios tautos, kuo jo daugiau, tuo tauta tampa didesne ir atsparesne išorės poveikiams tokiems kaip, kad nutautimas. Lietuvių tautai šios problemos tapo aktualios tik XIX amžiuje, nes tik tame amžiuje lietuviai save pradėjo suvokti kaip tautą. Tarpukariu, Lietuvos nepriklausomybė lietuvius galutinai išmokino būti lietuviais, t.y. būti savos tautos dalimi. Antras Pasaulinis karas lietuvių tautos namams – Lietuvai atnešė okupaciją, o dalį lietuvių karo audros išblaškė po visą pasaulį. Pirmą kartą modernioji lietuvių tauta buvo priversti bėgti iš Lietuvos ne dėl ekonominių, o dėl politinių priežasčių. Dėlto jaunimo auklėjimo darbas buvo priverstas modifikuotis ieškant naujų išraiškos formų dėl emigracinės padėties. Kad net ir tokiomis nedėkingomis, emigracijos sąlygomis būtų pratęstas tautos tęstinumas. Tai pasidarė labai aktualu, nes anot emigrantų, tik jie galėjo reprezentuoti lietuvių tautą. Tai jie argumentavo tuo, kad Lietuvoje pasilikusius lietuvius visu sunkumu užgulė Stalino represijos, tam kad būtų palaužta jų lietuviška dvasia.

Lietuviai jau buvo pradėję trauktis iš gimtinės Lietuvos dar nenutilus Antro Pasaulinio karo pabūklams. Pasitraukusių lietuvių savo ar ne savo noru buvo 60.000 – 70.000, kurie su Vokietijos kariuomene bėgo nuo Raudosios armijos, t.y. nuo antros sovietinės okupacijos. Dar apie 70.000 lietuvių buvo išvežta 1941 – 1944 metais priverstiniais darbais į Vokietiją. Taigi joje 1945 metais buvo apie 120.000 – 130.000 pabėgėlių iš Lietuvos. O jei dar pridėtume ir Klaipėdos kraštą iš kurio pasitraukė 130.000, tai jau būtų ketvirtis milijono¹. Iš 130.000 – 120.000 lietuvių 38.000 apsistojusių TSRS okupacinėje zonoje buvo gražinti atgal į Lietuvos TSR kaip TSRS piliečiai. Likę lietuviai vakarų sąjungininkų (JAV, Didžioji Britanija ir Prancūzija) okupacinėse zonose, kurių didžioji dalis (57.500) buvo internuoti *DP (Displace Person* – perkeltųjų asmenų – M.Š.) stovyklose kaip politiniai pabėgėliai po truputį sklaidėsi po visą pasaulį. Didžioji dalis besisklaidančiųjų teko JAV, o tai galėtų būti virš 30.000².

Išsisklaidžius lietuvių mintims apie greitą grįžimą į nepriklausomą Lietuvą buvo susirūpinta tautinės tapatybės išsaugojimu (savos kalbos, kultūros, sakralumo išskirtinumu) priverstinės emigracijos sąlygomis. Antro pasaulinio karo pabėgėliai savęs jau nelaikė ekonominiiais pabėgėliais, kurie tautinės tapatybės išsaugojimo taip sureikšmino, kaip poliniai pabėgėliai, kuriems tautinė tapatybė buvo itin svarbi. Nes jie neskalsė duonos išvyko ieškoti, o išvažiavo dėl to kad buvo lietuviai. Pirmas tvirtas žingsnis tautinės tapatybės išsaugojimo kelrodžiu buvo VLIK'o (Vyriausiasis Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas – M.Š.) 1949 metais priimta "Lietuvių charta". Kuri skelbė, kad kiekvienas save laikantis lietuviu turėjo saugoti savo bei kitų lietuvių lietuviybę. Betgi greitai buvo išeivių suvokta, jog "Lietuvių chartos" nuostatų toli gražu nepakanka, nes silpniausioji lietuviybės grandis – jaunoji karta, kuri nebuvo tvirtai suleidusi šaknų Lietuvoje, jau emigracijos sąlygomis ėmė prarasti tautinę tapatybę. Šiai problemai spręsti lietuvių išeivijos šviesuomenė skyrė didelę dalį jėgų siekdama sustabdyti jaunimo nutautimą, nes galvota, kad nelikus jaunimo nebus kam grįžti į nepriklausomą Lietuvą. Tad, savaime peršasi autoriui, o tikriausiai ir tuometiniams šviesuoliams klausimai į šiuos: ko bus vertas ir vyresniųjų stengimasis išlaikyti tautinę tapatybę, jei jų vaikai jau nebelaikys savęs lietuviais? Ar ko nutautimo akivaizdoje gali būti verta visa lietuviška kūryba, jei nebus kam jos skaityti po keliolikos ar daugiau metų?

Praktinės ir/ar teorinės literatūros apie lietuvių jaunimo auklėjimą išeivijoje yra labai maža. Jei ir pasitaiko, tai ji statistinio pobūdžio. Joje minimos pavardės ir skaičiai, ar tiesiog pateikiami prisiminimai, neanalizuojant kokiomis gairėmis jaunimo auklėjimas buvo vykdomas ar galėjo būti vykdomas. Visoje surastose literatūroje vieningai pažymimas lietuviybės nykimas ir šis reiškinys iliustruojamas statistiniais duomenimis. Pagrindinė nutautėjimo priežastimi matytas tėvų abejingumas, o toliau nebuvo gilinamasi į lietuviybės nykimo priežastis. Vienintelė teorinio ir iš dalies praktinio pobūdžio knyga lietuvių vaikų auklėjimui išeivijoje - Juozo Girniaus "Tauta ir tautinė ištikimybė"³. Tad galima sakyti, kad ši vienintelė knyga atstojo visą lietuviybės išlaikymo emigracijos sąlygomis abėcėlę. Pirmiausia aptariant šią knygą, reiktų paminėti jos parašymo sąlygas ir tikslus. Ji buvo išleista emigracijoje 1961 metais, kada jau buvo

1 vyr. red. Gaučas Petras, *Lietuvos istorijos atlasas*, Vilnius, 2001, P. 51.

2 Linas Saldukas, *Lithuanian Diaspora*, Kaunas, 2002, P. 119.

3 Juozas Girnius, *Tauta ir tautinė ištikimybė, Raštai*, T.3, Vilnius, 1995.

išblėsęs lietuvių išeivijos optimizmas dėl lietuvių tapatybės išlikimo emigracijoje. Autorius buvo idealistinės pasaulėžiūros, kuri jo kartos žmonėms (Juozas Girnius gimė 1915 metais – M.Š.) pirmiausiai asocijavosi su Lietuvos kaimo idile, Kauno boheminiu gyvenimu ar dar kuriu lietuvišku dalyku iš nepriklausomos Lietuvos. Jo manymu, savo vaikus būtina išauklėti tikrais lietuviiais įdiegiant jiems lietuviškumo elementus: 1) “rasę”, arba bendrą kilmę; 2) kalbą; 3) gyvenimo būdą; 4) istorinio likimo suvokimą⁴. Tai būtina padaryti, nes “*aplinka išplėšia vaikus, kur patys tėvais juos parduoda*”⁵. J.Girnius nusakęs griežtas ir bekompromisiškai privalomos vaikų auklėjimo gaires, neįvertino, kad jos tikdamos vieniems (nekompromisiniams lietuviybės propaguotojams), gali netikti visiems kitiems (atladžiai žiūrintiems į lietuviybės pragavimą). Dėlto jo mintys jau daliai tuo metu gyvenusiems ir šios dienos žmonėms gali pasirodyti naivios ir nepamatuotai optimistinės ar net neteisingos. Galima sakyti kad, toks rašymas trukdė pamatyti nutautėjimo esmę. Jam nutautėjimo esmė slypėjo tėvų abejingume⁶, bet visiškai J.Girnius nesigilino kodėl tėvai abejingi lietuviybei. svarbu paminėti, kad jis rašė didaktiniu tonu, kartais kaltindamas ir bardamas nesusipratusius lietuvius⁷. O toks tonas pastaruosius turėjo nuo J.Girniaus minčių atstumti, ar bent skatinti kritiškai žiūrėti į jo mintis. “Doriesiems”, t.y. bekompromisės lietuviybės propaguotojams ši knyga tapo lietuviybės išlaikymo ir jos mokymo abėcėlę.

Kaip literatūra yra negausi, tai spauda patriotiniu vaikų auklėjimu yra ypač gausi, bet dauguma straipsnių atkartoja kitų anksčiau išsakytas mintis. O ir pati darbo apimtis neleidžia visų straipsnių apžvelgti. Galima išskirti dvi kryptis, kurios turi ir bendrumų, ir skirtumų. Abiejų atstovai matydami lietuviybės nykimą išeivijoje, kėlė vieną bendrą tikslą: sustabdyti ne tik vaikų, bet ir visų lietuvių nutautėjimą. Nuomonės išsiskyrė kaip siekti šio tikslo. Pirmieji pasisakė už J.Girniaus išsakytų minčių vykdymą, t.y. griežtai tradicinį ir be nuolaidų lietuviybės idealams auklėjimą⁸. Jie, pristatydami lituanistinį švietimą išeivijoje, rašė: 1) tik apie teigiamas lietuviybės puses ir jos pasiekimus, bet neakcentuodami kas bloga lituanistiniame darbe ir 2) kaltino “nesupratusius” lietuvius visai nesigilindami kodėl jie tokiais tapo. Šiai srovei labiau priklausytų konservatyvieji ateitininkai⁹, kurios darbe vadinsiu idealistais. Kita kryptis ieškojo modernių bei ne tokių griežtų kelių lietuviybės daigams t.y. vaikams apsaugoti nuo nutautėjimo¹⁰. Jie rašydami apie lietuviškumą: 1) bandė atsakyti kur išeiviai padarė klaidų bandydami išsaugoti ir perteikti lietuviškumą savo vaikams, kad jas būtų galima panaikinti ir 2) ieškojo naujų (modernių) kelių kaip lietuviybę išsaugoti jaunosios kartos¹¹ tarpe. Pastariesiems labiau priklausytų santarvininkai ir socialistai¹², kurie darbe bus vadinami realistais - praktikais. Vis tik reikia pabrėžti, kad abi pusės ieškojo naujų būdų, bet pats ieškojimas tų naujų būdų išsiskyrė. Pirmieji niekaip negalėdami atsiplėšti nuo tradicijų, orientavo paieškas į tai, kaip išlaikyti lietuviybės kokybę¹³, ir tik po to rūpėjo kiekybė. Antrieji, būdami modernybės propaguotojai, pirmiausiai pasisakė už kiekybę¹⁴, ir tik po to už kokybę. Pirmieji vartojo žodžius: “reikia”, “privalom”, “turim”¹⁵. Antrieji: “pritaikom naujausius metodus”, “sudominam”, “įtraukiam”¹⁶. Didžioji dalis tyrimui panaudotų straipsnių yra iš švietimo reikalais leisto žurnalo *Švietimo Gairės* (1969 – 1992 metais). Šio žurnalo didžiausias privalumas tas, kad žurnale spausdintos įvairios nuomonės įvairiais vaikų švietimo aspektais. Todėl yra neverta *Švietimo Gaires* priskirti kuriai nors iš anksčiau minėtų srovių, nes čia straipsniai esti abiejų kryptų. Taip pat buvo peržiūrėta katalikiškos krypties periodinė spauda: *Aidų* mėnraštis ir *Draugo* dienraštis bei liberaliosios srovės leidinys – *Santarvė*.

Šio darbo tikslas atskleisti, koks buvo lietuvių egzilų/išeivių (priklausomai nuo ideologinės priklausomybės) požiūris į jaunosios kartos ugdymą. Šiam tikslui išsiaiškinti keliami uždaviniai: 1) išsiaiškinti, kokie tikslai kelti egzilinei būsenai; 2) ištirti kaip žvelgta į kartų komunikaciją; 3) kaip suvoktas

4 Ten pat, 31 – 38.

5 Juozas Girnius, Tauta ir tautinė ištikimybė, *Raštai*, T.3, Vilnius, 1995, P. 142.

6 Ten pat, P. 136.

7 Pirmiausia šeimai tenka pilna atsakomybė už savo vaikų kalbą. Jei jau po 10 metų sutinkame vaikų, nebemokančių lietuviškai, tai liudija, kokių yra ištizusių tėvų; Ten pat, P.141.

8 Juozas Girnius (ateitininkas), Bronius Krokys (ateitininkas), Petras Maldeikis, Rožė Šomkaitė (ateitininkė – frontininkė).

9 Vytautas Kavolis, Tradicija ir kūryba bendruomenės gyvenime // *Santarvė*, Nr. 1, 1958, P. 22 – 23.

10 Juozas Aliušis, Petras Balčiūnas (ateitininkas), Stasys Barzdukas (ateitininkas), Jonas Kavaliūnas, Vytautas Kavolis (santarietis), Pranas Kazminas, Domicelė Petrutytė, Elena Songailienė, Juozas Varnas.

11 Jaunimu šiame darbe laikomas kiekvienas lietuvis iki ketvirtos dešimties metų, kuris užaugo ir subrendo emigracijoje.

12 Vytautas Kavolis, Tradicija ir kūryba bendruomenės gyvenime // *Santarvė*, Nr. 1, 1958, P. 22 – 23.

13 Juozas Girnius, Tautinė kultūra – tautos gyvybės pagrindas // *Aidai*, Nr. 8, 1956, P. 302.

14] Stasys Barzdukas, Tautinis ugdymas likiminiame mūsų kelyje // *Švietimo Gairės*, Nr. 1, 1969, P. 28.

15 Juozas Girnius, Tauta ir tautinė ištikimybė, *Raštai*, T.3, Vilnius, 1995, P. 273 – 275.

16 Elena Songailienė, Šių dienų lietuviškos mokyklos mokinys // *Švietimo Gairės*, Nr. 4, 1971.

lietuvis turinys (kokią lietuvių norėjo perduoti jaunajai kartai; 4) kokios priemonės/įrankiai siūlytos jaunosios kartos ugdymui jos brendimo etapais (šeima, darželis, mokykla, kultūra, lietuviškos organizacijos); 5) kaip jaunosios kartos ugdymo procese buvo reflektuoti jos ugdymo ypatumai; 6) išsiaiškinti, ar išeivių autorių buvo reflektuota reali lietuvių padėtis jaunuomenėje ir kaip ši refleksija keitė jaunosios kartos ugdymo procesą; 7) išsiaiškinti ar skirtingai ideologiškai angažuoti egzilai/išeiviai skirtingai žvelgė į jaunosios kartos ugdymą (patį reiškinį, priemones, turinį).

Darbe naudojami teksto analizės, lyginamasis ir aprašomasis metodai.

Darbo chronologiniai rėmai: 1945 – 1990 metai, siejami su priverstinės lietuvių emigracijos laikotarpiu. Siekiant kuo išsamiau ištirti darbo objektą, bus šiek tiek prasilenkiama su pasirinktais darbo chronologiniais rėmais. Vis tik pats didžiausias dėmesys darbe bus skiriamas 6 dešimtmečio pabaigai – 8 dešimtmečio pradžiai, nes tuo metu buvo pati intensyviausia akcija dėl lietuvių vaikų lietuviškumo išsaugojimo.

Darbo struktūra. Pirmiausiai pristatomi patys JAV lietuviai, kuriems darbe ir bus skiriamas didžiausias dėmesys, o po to bus gilinamasi į temos esmę orientuojantis į vaikų brendimą: kūdikystę ir vaikystę (namai, darželis), paauglystę (lituanistinė mokykla), galutinį subrendimą (po mokyklinio amžius, dar užgriebiant kultūros ir jos skvarbos lygį į lietuvių bendruomenę). Tokia darbo struktūra yra orientuota į atskirą individą (ir tuo pačiu į visus), nes kova už lietuvių individą prasideda nuo pat jo gimimo ir tęsiasi iki pilno subrendimo t.y. trečio dešimtmečio vidurio – pabaigos. O patys kovos už lietuvių metodai praktiškai nesikeitė per visą aptariamą laikotarpį.

2. Lietuviai emigracijoje (JAV) ir jų jaunimas 1945 – 1990 metais

JAV lietuviai buvo gerai susiorganizavę net ir iki 1945 metų į politines (“Susivienijimas Lietuvių Amerikoje” ir “Susivienijimas Lietuvių Rymo Katalikų Amerikoje”, kurios abi ištakas turėjo iš 1885 metais įsteigtos “Susivienijimas Visų Lietuvininkų Amerikoje”) ir kultūrinės – visuomeninės organizacijas remti lietuviams finansiškai, kurti lietuviškas parapijas, propaguoti lietuvišką kultūrą ar skatinti lietuviškų knygų leidybą, taip pat buvo visokių kitokių, kaip, kad pavyzdžiui profesinės organizacijos. Tarpukariu JAV – ose buvo 200.000 organizuotų lietuvių, kurie turėjo virš 70 lietuviškų parapinių mokyklų su 12.000 mokinių¹⁷, kitais duomenimis 1933 metais 39 mokyklos ir 10.273 mokinių¹⁸. Jau ir Tarpukariu buvo susirūpinta tautinės tapatybės išlikimo problema.

1925 metais Kazys Gineitis matydamas nutautimo tendencijas, ragino Lietuvos vyriausybę ir visuomenę rimtai susirūpinti išeivija Amerikoje siūlydamas konkrečias priemones prieš nutautimą: “pažinti Amerikos lietuvių padėtį, leisti jiems plataus [masto – M.Š.] Lietuvos valstybingumo laikraštį, kuris teisingai informuotų apie Lietuvą, daugiau rašyti apie Amerikos lietuvius Lietuvos laikraščiuose, didesniuose miestuose steigti Lietuvių Liaudies namus koncertams, vaidinimams, skaityklai, prakalboms, šokiams, ypatingai susirūpinti parapijų mokyklomis, nes jaunimas smarkiai nutausta. Lietuvos inteligentai turi arčiau bendrauti su Amerikos lietuviais inteligentais, dažnai lankytis JAV ir užmegzti glaudžius ryšius, o ne vien važiuoti tik aukų rinkti ir steigti Lietuvoje amerikiečių kolegija”¹⁹. Tačiau šio priemonės adresuotos Lietuvai nerado pritarimo nei tėvynėje, nei JAV.

Po Antrojo Pasaulinio karo pradėję keltis į JAV - ijas lietuviai buvo kitokie nei čia atsikėlisieji iki 1945 metų. Kaip jau buvo minėta, kad, tai buvo politiniai pabėgėliai, o ne ekonominiai emigrantai kaip kad buvo anksčiau, kada į JAV - as važiuodavo nepriteklių genami Lietuvos kaimiečiai. Atvykę jie dažniausiai tapdavo darbininkais ar smulkiais gatvės prekeiviais ir tik nedaugelis prasimušdavo versle, moksle ar valstybinėje tarnyboje. Po Antrojo Pasaulinio karo į JAV atvyko inteligentai, politikai ar buvę verslininkai, kurie pabūgo komunistinių represijų. Žinoma, buvo ir eilinių žmonių, bet ir pastarieji skyrėsi nuo ankstesnių emigrantų iš Lietuvos platesniu pasaulio suvokimu, jie gebėjo greičiau ir geriau prisitaikyti prie naujų sąlygų, o tai kėlė asimiliacijos pavojų.

Intelektualinis Lietuvos žiedas jau buvo iki karo gerai susiorganizavęs ir patriotiškai nusiteikęs, tad greit susiorganizavo ir išeivijoje į įvairias organizacijas. Iš pradžių jis vyko Vokietijos ir Austrijos DP stovyklose, o po to didžioji dalis visuomeninio gyvenimo, persikėlė paskui emigrantus, kurių dauguma vyko į JAV. Dar DP stovyklų laikotarpiu, 1949 metais buvo priimta “Lietuvių charta”, skirta kiekvienam lietuviui esančiam

17 Red. Adolfas Šapoka, *Lietuvos istorija*, Kaunas, 1936, P. 646, 647.

18 Red. Antanas Kučas, *Amerikos lietuvių istorija*, Boston, 1971, P. 439.

19 Ten pat, P. 439 - 440.

emigracijoje²⁰. Tais metais DP stovyklose gyvenę lietuviai buvo dar kai kuriais atvejais optimistiški, nors jau buvo susitaikę, jog artimiausiu laiku nepamatys nepriklausomos Lietuvos. Taigi „Lietuvių charta“ buvo skirta koordinuotai išlaikyti tautinę tapatybę lietuviams emigracijos sąlygomis, nusakant lietuvių pareigas lietuvių tautai. Pats dokumentas parašytas labai optimistine gaida. Dokumente raginta išlaikyti ir remti savo kalbą bei kultūrą, prisiminti Lietuvą ir pan. Rodos lengva ir paprasta viską padaryti, bet viskas buvo kiek kitaip. Nes „Lietuvių charta“ iš išeivio, kad galėtų būti reikalaujama tikrai daug ir tikrai ne visiems išeiviams visi 13 paragrafų jau tuo metu buvo „įkandami“. Jau DP stovyklų laikotarpiu pasitaikydavo mišrių šeimų atvejų, o tai pažeisdavo 4 §, kuris skelbia „Šeima yra tautos gyvybė. Lietuvis kuria lietuvišką šeimą“. Ir tada realiai iškildavo klausimas: ar esi lietuvis, jei sukuri mišrią šeimą? Nes pasitaikydavo atvejų, kai mišrias šeimas sukūrę buvo išmetami iš ateitininkų organizacijos, jų vaikai buvo nebepriimami į šeštadienines mokyklas. Tai „Lietuvių chartos“ punktus įgyvendinti tiems kurie gimė ir/ar subrendo išeivijoje? Jie, nesuleidę šaknų Lietuvoje, turėjo jas suleisti už jos ribų. Kyla klausimai: kiek jų nepažinusių Lietuvos, o pažinusių tą kraštą kuriame užaugo, galėjo Lietuvai išlikti ištikimais? Kiek jų pradingo pasauliniame „tautų katilė“, o kiek jų gebėjo koegzistuoti su kitomis tautomis, t.y. kultūromis, ir išlikti tikrais lietuviams pagal „Lietuvių charta“. Vienintelis 13 § atspindėjo tam tikrus koegzistencinius ryšius su gyvenamos aplinkos kultūra: „Lietuvis yra lojalus gyvenamajam kraštui. Lietuvis santykius su nelietuviu nustato artimo meilė ir pagarba kiekvieno žmogaus laisvei, gyvybei, sveikatai ir turtui“. Jei ir nepriklausomoje Lietuvoje subrendęs lietuvis gali išlikti lojalus lietuviybei, kurią būtų galima apibrėžti „Lietuvių chartos“ nuostatomis, tai ar sugebės svetur subrendęs lietuvis likti lojaliu savo gyvenamam ir jau įprastam kraštui, ir tuo pačiu niekada nematytai tėvynei. Klausimas retorinis, bet verčiantis susimąstyti. Juk jaunimas visada bus ištroškęs pasižvalgyti po platųjį pasaulį ir kažko pasiekti jame, šis noras gali versti juos noromis nenoromis prasilenkti su priimtoms chartos nuostatomis lietuviškumo išlaikymui. Apie tai išeivių nebuvo pagalvota iškart, bet susivokta labai greitai, nes nuo šešto dešimtmečio vidurio pradėjo piltis kaip iš gausybės rago straipsniai įvairiais jaunimo auklėjimo aspektais²¹[21]. O jaunimo išlaikymas lietuviybės įtakoje tapo išeivijoje vienu svarbiausių uždavinių, už jį buvo svarbiau tik Lietuvos nepriklausomybės atstatymas²². Jei pastarasis priklausė nuo pasaulinės konjunktūros, tai jaunimo auklėjimas buvo priklausomas nuo lietuvių išeivijos norų ir valios juos įgyvendinti.

3. Jaunosios kartos auklėjimas: tarp idealų ir realybės

3.1 Šeima

Nuo seno sakoma, kad šeima brangiausias žmogaus turtas. Dar galima pridėti, jog ji daro jei ir ne lemiamą, tai svarią įtaką vaiko susiformavimui. Šeimos svarbą akcentavo lietuvių išeivija „Lietuvių chartoje“. Šio dokumento ketvirtas punktą skelbė: „šeima tautos gyvybė. Lietuvis kuria lietuvišką šeimą“. Lietuviai suvokė, kad lietuviškai dvasiai vešėti žymiai lengviau lietuviškoje šeimoje, nei mišrioje²³. Anot išeivių spaudos, už vaiko paruošimą gyvenimui didžiaja dalimi atsako tėvai, juk: „visur ir visada tėvai rūpinasi vaikais nuo pat jų gimimo ir auklėdami stengiasi juos paveikti taip, kad jie išaugtų dorais ir šviesiais žmonėmis, išmoktų jiems vėliau gyvenime reikalingų dalykų ar pasiruoštų kuriai nors profesijai“²⁴. Emigracijos sąlygomis šeimos vieta vaiko lietuviškame auklėjime yra ypatingai svarbi, nes aplinka kurioje auga vaikas nėra lietuviška, o juk kaip žinoma, vaikų imlumas žinioms iš aplinkos yra nepalyginamai didesnis nei suaugusių. Lietuviškas vaikų auklėjimas anot tradicinio t.y. konservatyvaus ugdymo modelio turėtų būti vykdomas pagal tokius punktus:

- a) išmokyti gimtosios kalbos;
- b) įdiegti tautinį charakterį;
- c) išsaminti tautos istoriją;
- d) perteikti jos kultūrinius laimėjimus.”²⁵

20 Žr. Priedai: Dokumentas Nr. 1.: „Lietuvių charta“ priimta 1949 metais”

21 Juozas Aliušis, Šeštadieninės mokyklos rūpesčiai // *Aidai*, Nr. 3, 1954.

22 Jonas Kavaliūnas, Lietuviškojo švietimo darbai ir rūpesčiai // *Aidai*, Nr. 1, 1972, P. 4.

23 R. Šomkaitė, Jadvyginiu klausimu // *Draugas*, Nr. 16, 1954, P. 8.

24 Kas lietuviuką išmoks lietuviškai skaityti // *Švietimo Gairės*, Nr. 4, 1972. P. 1.

25 Juozas Girmius, Tauta ir tautinė ištikimybė, *Raštai*, T.3, Vilnius, 1995, P. 136.

Dėl punkto “a”, J.Girnius savo knygoje rašė: “Neišmokus svetur tėvų kalbos, savaime mirštama ir tėvų tautai. Todėl pirmasis tautinio auklėjimo būtinasis įsakymas yra išmokyti vaikus tėvus kalbos kaip *gimtosios* kalbos. Tai būtina ir galima”²⁶. O tai patvirtina ir psichologai, kurie sako, kad kritiškas periodas kalbos pasisavinime yra antrieji, tretieji ir ketvirtieji metai²⁷. Vaikui išmokus gimtąją kalbą savam krašte, ji jam visą gyvenimą išliks pagrindine kalba. Viskas kiek sudėtingiau būna, jei aplinka, kurioje užauga nėra jam prigimtoji. Tada vaikas išmokęs iš pradžių gimtąją kalbą, o po kelių metų, pradžios mokykloje, ar jau net prieš ją, išmoksta ir jo gyvenamosios aplinkos pagrindinę kalbą, jis tampa dvikalbiu. Tokiu atveju nuo pačio vaiko, nuo jo aplinkos ir jo tėvų priklauso, kurią kalbą jis kalbės. Jeigu išėivių vaikas iš pat pradžių buvo mokamas kalbėtis dominuojančia aplinkos kalba šeimos aplinkoje (namai, šeima), o paskui ir artimojoje aplinkoje (gatvėje, mokykloje), vėliau jį išmokyti bendrauti tėvų prigimtajai kalbai yra ypatingai sudėtinga, ar net neįmanoma. Net ir išmokinus jį gimtosios kalbos, ji, geriausiu atveju liks tik antrąja, bet niekada netaps jam pagrindine kalba. Todėl lietuvių šviesuomenei atrodė, kad pirmas akcijos etapas už lietuviybės išlaikymą turi prasidėti nuo to, kad lietuvių vaikai pradėtų kalbėti savo tėvų kalba, o ne dominuojančia aplinkos kalba. Šios temos aktualumą liudija ir tai, kad pirmajame *Švietimo gairių* numeryje ir pirmame straipsnyje šia tema ir buvo akcentuota akcija už lietuviybę: “Gyvenant anglų kalbos jūroje, reikia ankstyvų ir gerų pagrindų vaiko lietuvių kalbai, kitaip vėlyvesnis jos vystymasis bus gana nesėkmingas, dalinis ir paviršutiniškas”.²⁸ O tai paaiškintina tuo, kad vaikų imlumas kalboms su metais vis mažėja ir po to išmokyti ar permokyti vaiką nedominuojančios, t. y., gimtosios kalbos, yra ypatingai sunkus darbas.

Vis tik spaudoje buvo pastebėta, kad “a” punkto (“išmokyti gimtosios kalbos”) lietuviai nesilaikė, nes nemokino savo vaikų gimtosios kalbos, nors tam ir buvo sudarytos visos galimybės, o tai buvo tik per tėvų didį tėvų apsileidimą²⁹. Čia buvo daug gilesnės priežastys nei kad, apsileidimas. Tiesiog daugelis lietuvių buvo pragmatiški žmonės, nes nemaža dalis tėvų nenorėjo kankinti savo vaikų, verčiant juos mokintis dvejų kalbų kasdieniam gyvenimui, kai tam pakanka vienos – anglų kalbos, kuri buvo neabejotinai naudingesnė norint kažko pasiekti gyvenime. Taip pat ne visi lietuviai sekė J.Girniaus lietuviškų šeimų kūrimo nuostata, nes kurdavo mišrias šeimas. Lietuvių išėivijos spauda bei J.Girnius pastebi, kad vaikai mišriose šeimose perimdavo dažniausiai ne lietuvių, o kitą (anglų) kalbą, kuri tiesiog buvo dažnesnė vaiko pradinėj šeimos aplinkoje. Kita (anglų) kalba vartota kalbant su vienu iš tėvų, o vėliau ir lauke bei mokykloje su draugais. Pradėjus vartoti kitą (anglų) kalbą, ji greitai tapdavo ir įprasta vaiko bendravime su aplinkiniais³⁰.

Aplinka - tai tas pasaulis, kuriame vaikas gimsta ir auga, kuriame pasisemia patirties, gauna išpūdžius, susikuria savo sąvokų lauką. Manytina, jog vaikas yra visiškai priklausomas nuo šeimos aplinkos³¹. Pirmiausiai, tai būna šeimos aplinka, bet vėliau vaikui kiek paaugus pasaulis prasiplečia už namų ribų į lauką, į artimąją aplinką. O juk sakoma: kokia aplinka - toks ir vaikas. Dažniausiai vaikui augant artimoji aplinka veikia jį vis stipriau nei šeima. Vaikui išėjus iš namų (lietuviškos aplinkos) į lauką (mišrią ar grynai anglišką aplinką) žaisti su kitais vaikais vėl kildavo visokių grėsmių vaiko lietuviškumui. Šioje aplinkoje arba kitaip draugų tarpe, anksčiau ar vėliau, atsirasdavo angliškai ar kuria kita kalba kalbančių³². Taip vėl atsirasdavo vaikui galimybių asimiliuotis, nes beveik be išimčių lietuviai, o ne amerikiečiai perimdavo kitą kalbą. Išėivija rado būdą, kaip šiame vaiko augimo etape jį apsaugoti nuo asimiliacijos. Buvo nutarta, jog reikia steigti prie lituanistinių mokyklų vaikų darželius³³, kad lietuvių vaikai galėtų eiti į ne angliakalbius vaikų darželius, kur jie nutausta iš jaunų dienų³⁴. Tokiu būdu buvo bandyta mažiesiems lietuvičiams sukurti tokią aplinką, kur vaikas įprastų su bendraamžiais kalbėti lietuviškai ir įgautų žymiai tvirtesnius pagrindus lietuvibei, pasijusdamas tikru lietuviu. Tai atlikus, galima sakyti, kad pirmoji lietuviybės išsaugojimo darbo dalis yra atlikta.

Išėivijos spaudoje ir J.Girniaus knygoje patriotinio vaiko auklėjimo tema buvo prisodrinta dideliu idealizmu, kuris trukdydavo pamatyti negerumus lituanistiniame auklėjime. Kai kurios mintys gali iš pirmo žvilgsnio pasirodyti ir teisingos, praktiškos bei pozityvios. Pavyzdžiui: “Lietuvišką aplinką sukuria šeimos

26 Ten pat.

27 Justinas Pikūnas, Lemtingi momentai vaiko auklėjime // *Švietimo Gairės*, Nr. 1, 1969. P. 7.

28 Ten pat.

29 Juozas Girnius, Tauta ir tautinė ištikimybė, *Raštai*, T.3, Vilnius, 1995, P. 136.

30 J. Jūratė Čeponkaitė, Kodėl vaikai nevartoja lietuvių kalbos // *Švietimo Gairės*, Nr. 2, 1970, P. 24.

31 Juozas Girnius, Tauta ir tautinė ištikimybė, *Raštai*, T.3, Vilnius, 1995, P. 140 – 141; J.Gutauskas, Šeima – lietuviybės pagrindas // *Švietimo Gairės*, Nr. 3, 1970, P. 7.

32 J. Varnas, Vaiko kalbos išvystymas ir jo nutautinimas // *Švietimo Gairės*, Nr. 6, 1972, P. 39.

33 Justinas Pikūnas, Lemtingi momentai vaiko auklėjime // *Švietimo Gairės*, Nr. 1, 1969. P. 11.

34 J. Varnas, Vaiko kalbos išvystymas ir jo nutautinimas // *Švietimo Gairės*, Nr. 6, 1972, P. 39.

vyresnieji – lietuviškumą mylėdami, jį brangindami, juo gyvendami. Gyvasis tėvų ir artimųjų lietuviškumas yra galingiausias vaiko tautinio vystymosi veiksnys. Tokioj šeimoj vaikas tiesioginiai susiduria su lietuviškuoju gyvenimu, į tą gyvenimą įsitraukia, jį pamilsta, ir jis tampa jo paties gyvenimo dalimi” ir toliau “labai svarbu, kad vaikas pirmiau išmoktų lietuviškai prieš mokydamasis svetimos kalbos. Tada lietuvių kalba jam pasiliks visą gyvenimą savoji kalba”³⁵. Vis tik realybėje situacija buvo kitokia. Net jei ir buvo šeima patriotiška, vaikas buvo išmokintas lietuvių kalbos, tai dar nereiškė kad vaikas užaugęs bus patriotiškai nusiteikęs vaiko nusiteikimas lietuviybės atžvilgiu, jam augant vis labiau priklausė nuo jo paties, nuo jo vis besiplečiančios ir dinamiškėjančios aplinkos, kuri jo nusiteikimą vis labiau ir labiau įtakojė. Spauldoje nuolat būdavo akcentuojama: teigiama, jog “prapuola lietuvių užaugę šeštadieninių mokyklų mokiniai”³⁶ anglų kalbos jūroje. O pirmesnis lietuvių kalbos išmokimas šeimoj dar negarantavo, kad jam ši kalba liks pagrindine jo bendravime, nes aplinka buvo nevienakalbė, t. y., angliška ir lietuviška tuo pačiu metu³⁷.

Gimtosios kalbos išmokimu lietuviybės išsaugojimo darbas dar nesibaigė, nes vien tik jos mokėjimas neduoda reikiamų “šaknų” į lietuviybę. Be to lietuvių kalba jau ir namuose užleidinėjo savo pozicijas anglų kalbai. Tai liudijo *LB (Lietuvių Bendruomenė - M.Š.) Švietimo Tarybos* 1969 metais atlikta apklausa siekiant išsiaiškinti lietuviškumo padėtį šeštadieninėje mokykloje besimokančioje jaunuomenėje. Buvo apklausti 398 mokiniai ir paaiškėjo, kad “namie kalba lietuviškai su motina 290, su tėvu 312, namie kalba angliškai su motina 45, su tėvu 27. Abiem kalbom namie kalba su motina 69, su tėvu 42. Su abiem tėvais lietuviškai kalba tik 276 mokiniai arba apie 70 %. Iš 208 pradžios mokyklos mokinių su abiem tėvais lietuviškai kalba tik 124 arba 60 %”³⁸. Lietuviškai namie kalbančių buvo 70 % tarp aukštesniųjų klasių mokinių, o jau jaunesniųjų tik - 60 %. Po kelių metų atlikus tokia pačią apklausą, ir jaunesiems paaugus iki vyresniųjų, jų kalbančių lietuviškai bus jau ne 70 %, o tik 60 % ir galima daryti prielaidą, kad šie procentai turėjo tendenciją mažėti. Metams bėgant, lietuvių išseivijų vaikai vis rečiau įsisavino lietuvių kalbą namų aplinkoje. Taigi nutautėjimo apraiškos buvo akivaizdžios. Esant tokiems procentams, derėjo lietuvių šviesuomenei sunerinti ir susimąstyti dėl lietuviškumo padėties šeimoje tuo metu ir projektuoti jo galimybes ateityje. Kaip pastebi J.Girnius: “lietuviškai išmokyti bei lietuviškas šeimas sukūrusieji nebesirūpina savo vaikus lietuviškai auklėti”³⁹. O pats išmokimas aiškintinas tik pagarba savo tėvams, kurie buvo gimę Lietuvos žemėje, kuri jiems, galima sakyti, buvo tokia svarbi, kaip, pavyzdžiui, žydams – Pažadėtoji žemė. Taip pat dažnai jaunieji lietuvių karta tik su tėvais kalbėdavo lietuviškai, o visur kitur beveik vien angliškai ar kita kalba. Taigi su tėvų mirtimi, regis, turėjo baigtis ir vaikų lietuviškumo suvokimas bei šių idėjų savirefleksija.

Išseivijos kiek “blaivesni balsai” iš realistų - praktikų rašė: “ar mes iki šiol ėjome tikru keliu, žiebdomi lietuviybės žiburius, ar mes kovojome pačiomis geriausiomis priemonėmis, stengdamiesi ne tik išlaikyti iš tėviškės išsineštą tautinį kraitį, bet, svarbiausia, rūpindamiesi jį perduoti gerai paruoštiems ir tautiškai susipratusiems savo įpėdiniams. Tačiau, jeigu mes šiandien dažnai skundžiamės dėl mūsų įpėdinių rodomo abejingumo lietuvių kalbai ir jos kultūrai, tai ne jų kaltė, bet *mūsų pačių*, kad mes nesirūpiname *savu laiku* jiems tą lietuviybę duoti, kada pati prigimtis buvo tam imli”⁴⁰. Savo mintims pagrįsti lietuviai naudojo ir JAV psichologų tyrimus. Štai Petras Balčiūnas rašė:

“Saturday Review” stebisi, kad mes dabar, mažiau dirbdami, negu seniau, turime mažiau laiko net galvojimui, o turtai ir jėga neapsaugo mūsų nuo nelaimių ir dvasinio skurdo. Vaikų psichologas Bruno Bettelheim blogybių šaknis randa Amerikos šeimos gyvenimo krizėje. Ji esanti tokia gili ir taip plačiai įsikerojusi (pervasive), kad gresia iškrypimo pavojus visai generacijai. “Pirmiausiai mūsų vaikai yra pavojuje dėl to, kad mes patys esame pavojuje”, sako Alan D. Hoas. Šios amerikiečių nuomonės ne absoliučiai, bet tik iš dalies tinka ir mūsų šeimoms. Taigi blogybių šaknis glūdi vertybių laipsnyje: materialinės gėrybės statomos viršūnėje, o pamirštama aukštesnioji – dvasinė sritis. Tą tragišką padėtį juntam mes visi, ypačiai rūpindamiesi savo vaikų tautiniu auklėjimu. Dėl to patys kenčiam ir vaikus kankinam.”⁴¹

35 Kas lietuviuką išmokys lietuviškai skaityti // *Švietimo Gairės*, Nr. 4, 1972. P. 7.

36 Jaunimas, auklėjimas ir ateitis // *Jaunimo Balsas*.

37 J. Varnas, Vaiko kalbos išvystymas ir jo nutautinimas // *Švietimo Gairės*, Nr. 6, 1972, P. 38.

38 Lietuviškojo švietimo Amerikoje 20 metų balansas // *Švietimo Gairės*, Nr. 1, 1969, P. 83.

39 Juozas Girnius, Tauta ir tautinė ištikimybė, *Raštai*, T.3, Vilnius, 1995, P. 137.

40 D.Petrutytė, Priešmokyklinis auklėjimas ir lietuviybės išsilaikymas išseivijoje // *Švietimo Gairės*, Nr. 2, 1970, P. 52

41 Petras Balčiūnas, Tėvų bėdos, bėdos su tėvais // *Švietimo gairės*, Nr. 6, 1972, P. 21.

Abejingumas lietuviybės plėtrai ir jos idealams pagal "Lietuvių charta" kišo koją. Jis atsirado dėl siekio gyventi gerai ir patogiai. Išsimokslinę tėvai beveik visada siekdami geresnio darbo išvykdavo iš lietuviškų kolonijų, kur nebūdavo ne tik lituanistinių mokyklų, bet lietuvių. Tai automatiškai lėmė, kad vaikai tokiose šeimose nutausdavo⁴². Taip pat galime paminėti nepakankamą dalies tėvų tautinį susipratimą, kai esant visoms galimybėms neleidavo savo vaikų į lituanistines mokyklas, ar tiesiog neauklėdavo lietuviška dvasia. Taigi tėvų abejingumas lietuviybei, vėliau nulemdavo ir vaikų abejingumą tautiniams idealams/vertybėms. Parodytas tėvų abejingumas mokinant vaikus lietuvių kalbos ir rašto pradmenų pirmajame, priešmokykliniame, lygyje, kėlė problemas tolimesnei akcijai už lietuviybę jaunimo tarpe ir apsunkino tolimesnį jaunosios kartos ugdymo darbą. Taigi lietuvių išėivijos siekis, jog "pati saugiausioji tvirtovė prieš greitą nutautimo grėsmę yra – *organizuotas priešmokyklinių vaikų auklėjimas*"⁴³, taip ir liko tik gražu noru⁴⁴.

3.2 Lituanistinė mokykla

Lietuviai DP stovyklose sukūrė pilną lietuvišką mokymo sistemą, nuo pradžios mokyklos iki universiteto. Taip buvo bandyta imituoti nepriklausomos Lietuvos edukacijos modelį. Buvo naudojami tie patys vadovėliai, ta pati sistema. Siekta nepertrauktas mokymosi ciklo, taip išlaikant nepriklausomybės laikų tęstinumą, nes tikėtasi greitai grįžti į nepriklausomą Lietuvą. Vis nematant perspektyvos, jog Lietuva taps laisva, DP stovyklų lietuviai pradėjo sklaidytis po visą pasaulį ir jų Vokietijoje sukurta švietimo sistema pradėjo irti dėl vis mažėjančių mokinių ir dėstytojų skaičiaus. Daugiausiai DP lietuvių vyko į dinamišką, miestietišką, modernią JAV. Joje ir iki Antrojo Pasaulinio karo buvo didžiausia ir labiausiai organizuota lietuvių bendruomenė, kurią dar papildė iš DP stovyklų atvykę lietuviai. Šviesuomenė dar būdama DP stovyklose galvojo, kad JAV lietuviai turi ir savo lietuvišką švietimo sistemą, bet ten nuvykus jai teko skaudžiai nusivilti, nes iš jos telikęs tik vardas⁴⁵. Lietuviškų mokyklų (parapinių) buvo, bet jos DP lietuvių netenkino, nes jose dominavo anglų kalbą, kadangi į jas buvo priimami ir kitataučiai⁴⁶. DP lietuviai ėmėsi iš pagrindų kurti naują mokymo sistemą. Švietimo darbą organizavo *Lietuvių mokytojų sąjunga Amerikoje*, o nuo 1953 dalį funkcijų iš jos perėmė LB *Švietimo taryba* perimdama lituanistinių mokyklų Čikagos apygarda. 1959 metais LB *Švietimo taryba* pradėjo rūpintis visos Šiaurės Amerikos (JAV ir Kanada) lituanistinėmis mokyklomis. Finansinė parama jom ėjo iš lietuvių visuomenės ir *Lietuvių Fondo*. Išėiviams pamačius, kad su angliškom mokyklom nebus galima nė iš tolo varžytis, buvo nuspręsta šeštadienines mokyklas steigti didesnėse lietuvių kolonijose (vis tik kai kur pavyko sukurti ir po pamokines kasdienines lituanistines mokyklas). Mokyklinio amžiaus vaikai darbo dienom ėjo į anglišką mokyklą, o šeštadieniniais lankė lietuvišką mokyklą, kur mokėsi lietuvių kalbos, literatūros, istorijos ir kultūros. Norėta joms duoti visa kas tik įmanoma geriausia. 1969 metais Justinas Pikūnas pastebėjo, kad "gera ugdymo bazė yra ypatingai svarbi. <...> Jeigu ta kryptis yra gera, tolimesnis vystymasis turi tinkamus pagrindus. Esant blogai pradžiai, tolimesnis brendimas yra sunkus, dažnai surištas su problemomis ir įvairiais nenormalumais" ⁴⁷. Buvo samprotaujama, jog šeštadieniais visi pramoks lietuvių kalbos, rašybos, kultūros, o namai (šeima) su lietuviška aplinka tas žinias padės įtvirtinti. Tokiu būdu turėjo augti nauja lietuviška karta. Bet toks "konvejerinis" lietuviybės daigų štapavimo būdas, atsimušęs į gyvenimo realybę, buvo priverstas sudužti ir išnykti, nes lituanistinio vaikų auklėjimo problema su šeštadieninių mokyklų sukūrimu nesibaigė⁴⁸. Buvo daug gerų norų ir valios, bet vien tik jų nepakako, nes ne visi lietuviai, o ypač vaikai suprato, jog mokykla yra idealistinė, o ne karjerinė⁴⁹. Nesuvokus šio lituanistinės mokyklos aspekto liko problemos tarp šeštadieninių mokyklų kūrėjų ir jos lankytojų - mokinių bei jų tėvų. Tokie nesusipratimai lėmė tai, kad problemiška pradėta vertinti šeštadieninės mokyklos reikšmė lietuviybės darbe. Spaudoj rodėsi vis naujos publikacijos apie šeštadieninių mokyklų problemas. Jose klausta: "Kodėl mūsų vaikų nutautėjimas vyksta

42 Ar intelektualai sunaikins išėivijos lituanistinį švietimą? // *Švietimo Gairės*, Nr. 1, 1969, P. 57.

43 D.Petrutytė, Priešmokyklinis auklėjimas ir lietuviybės išsilankymas išėivijoje // *Švietimo Gairės*, Nr. 2, 1970, P. 92 - 93.

44 Petras Balčiūnas, Tėvų bėdos, bėdos su tėvais // *Švietimo gairės*, Nr. 6, 1972, P. 19.

45 Juozas Aliušis, Šeštadieninės mokyklos rūpesčiai // *Aidai*, Nr. 3, 1954, P. 97.

46 Red. Antanas Kučas, *Amerikos lietuvių istorija*, Boston, 1971, P. 439

47 Justinas Pikūnas, Lemtingi momentai vaiko auklėjime // *Švietimo Gairės*, Nr. 1, 1969, P. 4.

48 Juozas Aliušis, Šeštadieninės mokyklos rūpesčiai // *Aidai*, Nr. 3, 1954, P. 97.

49 Juozas Masilionis, Šeimos ir mokyklos bendradarbiavimas švietimo darbe // *Švietimo Gairės*, Nr. 1, 1969, P. 57.

tokiu sparčiu tempu, nors ir turime šeštadienines mokyklas?”⁵⁰. Tokio klausimo atsiradimas spaudoje reiškė, kad visuomenėje šeštadieninių mokyklų problema buvo opi. Keltos įvairios lituanistinių mokyklų problemos: mokytojai buvo menkai apmokami, nesugebėjo sudominti mokinių, o pastarieji neturėjo jokio noro mokintis savaitgalį savo tėvų kalbos, kurią jiems primetė vyresnieji: tėvai⁵¹ ir lietuviškos organizacijos⁵². Šias problemas galima apibūdinti kaip išorines. Geriau matantys nutautėjimo tempus, tokie kaip Stasys Barzdukas, teigė: “Tautinę mokyklą sukūrėme ir svetur. Tačiau apsižiūrėję pamatėm, kad lietuvių išeivijos “vargo mokykla” ima neatitikti savo tautinių uždavinių. Ją lanko toli gražu ne visi lietuvių vaikai. Antra, vienu programos išėjimu ji nesuformuoja <...> sąmoningo, už savo tautą apsisprendusio, į savo tautinę bendruomenę įaugančio lietuviio. Jaunimas šeštadieninėje mokykloje jaunas žinių, bet neišgijęs tautinės dvasios. Tai rodo gyvenimas, tai konstatuojam savo pokalbiuose ir spaudoje”⁵³. Pranas Kazminas, teigė jog, vienos dienos savaitėje tikrai nepakanka lietuvių kalbos žinių gilinimui, jau ne kalbant apie lietuviško nusistatymo stiprinimą⁵⁴, nes vaikai, išbuvę didžiąją dalį kitoje mokykloje ir pamokose girdėdami tik nelietuvių kalbą, buvo nelabai imlūs lietuviškiems dalykams⁵⁵. Nuogaustata, kad vaikui atėjus į šeštadieninę mokyklą su menkomis lietuvių kalbos žiniomis jau pavėluotas jo mokymas lietuvių kalbos kaip pirmosios. O ką jau kalbėti apie mokymą būti lietuviu. Net ir išmokus vaiką lietuvių kalbos, jam, tėvų kalba tebus tik antroji kalba. tuomet bet kokios kalbos apie vaiko vėlesnį įsijungimą į lietuvišką kultūrą yra beprasmiškos⁵⁶. Manyta, kad, vienintelė viltis ar galimybė ką nors dar pataisyti buvo kasdieninis lietuvių kalbos mokymas. Ir ne tik lietuvių kalbos, rašto ir skaitymo juos išmokyti, bet ir tas žinias išlaikyti ir plėsti. Taip pat suvokta, kad tikrai nepakanka vienos dienos kalbos mokymosi procese, nesvarbu kokia tai kalba bebūtų (prigimtinė ar ne).

Visuomenė kūrė šeštadienines mokyklas su dideliu įkvėpimu, greitai jas pamiršo, nes manė, jog savo pareigą jau yra atlikusi. Taip visi rūpesčiai dėl šeštadieninių mokyklų buvo palikti mokytojams. Pastarieji, likę be visuomenės paramos, negalėjo vykdyti savo įsipareigojimų paprasčiausiai dėl finansinių problemų⁵⁷. Galiausiai ėmus mokytojams, mokiniams ir jų tėvams vienus kitiems kaltinti (jog tėvai nemoko savo vaikų lietuviškos kalbos namie ir todėl negali jų išmokyti lietuvių kalbos. Tėvai mokykloms atsikirsdavo jog, nėra iš ko mokyti vaikų namie⁵⁸), tėvai 1968 – 1969 metais sabotavo lietuviškų organizacijų (*LB Švietimo Tarybos ir kitų*) iniciatyvą surinkti kuo daugiau mokinių į šeštadienines mokyklas⁵⁹. Ši iniciatyva pasižymėjo prievartos elementais: buvo einama pas nenorinčius leisti savo vaikų į mokyklą, tėvus. Tad toks lietuviybės “skleidimas” virto lietuvių skaldymusi tarpusavyje. Formavosi tėvų atskilimo nuo lietuviybės apraiškos. Nepaisant įdėtų pastangų padidinti mokinių skaičių šeštadieninėse mokyklose, jis net sumažėjo nuo 3217 (1967 – 1968 mokslo metais) iki 3025 1968 – 1969 (mokslo metais)⁶⁰. Tėvai pradėjo “dažnai, labai klaidingai galvoti, jie saugosi, kad, gink Dieve, jų vaikai savo lietuviškumu nekenktų savo karjerai, kad žmoniškesnė lietuviška tarsena nepakenktų angliškosios tobulybei. (Melaginga prielaida!)”⁶¹. Kitas tėvų argumentas, kodėl neleido vaikų šeštadieninę mokyklą buvo tas, kad brangiai kainavo:

Vienas didžiųjų nemalonumų ir sunkumų tai mokestis už vaikų mokslą lituanistinėje mokykloje.

Apie 50 dol. už metus tai jau gana didelis, kelias susirūpinimą mokestis. Daugelio tėvų metinės

50 Juozas Aliušis, Šeštadieninės mokyklos rūpesčiai // *Aidai*, Nr. 3, 1954, P. 98.

51 “Mokytojai neretai gauna išgirsti tokius begėdiškus mokinių viešus pareiškimus: einu, kad tėvai varo; kam man to viso reikės; nenoriu mokytis”; Ten pat, P. 100.

52[“Lietuvių švietimo ir šeimos metais pagrindinis JAV LB švietimo tarybos uždavinys buvo išplėsti lietuviškąjį švietimą linkusį išeivijos sąlygose siaurėti. Jau 1968 Lietuvos laisvės ir kovos metais užsimojusi padidinti mokinių skaičių, ji savo pastangas suintensyvino 1969 švietimo ir šeimos metais, atsiremdama į platųjį Lietuvos Bendruomenės aparatą ir prašydama apygardas ir apylinkes *asmeniškai* kreiptis į visas lietuvių šeimas, kad leistų savo vaikus į lietuviškąsias mokyklas.”; Jonas Kavaliūnas, Švietimo ir šeimos metams pasibaigus // *Švietimo Gairės*, nr. 2, P. 1; Red. Antanas Kučas, Amerikos lietuvių istorija, Boston, 1971, P. 454 – 455.

53 Stasys Barzdukas, Tautinis ugdymas likiminiame mūsų kelyje // *Švietimo Gairės*, Nr. 1, 1969, P. 28.

54 Pranas Kazminas, Probleminiai lituanistinių mokyklų reiškiniai // *Švietimo Gairės*, Nr. 1, 1969, P. 66.

55 Kas lietuviuką išmoks lietuviškai skaityti // *Švietimo Gairės*, Nr. 4, 1972. P. 3.

56 Ten pat.

57 Juozas Aliušis, Šeštadieninės mokyklos rūpesčiai // *Aidai*, Nr. 3, 1954, P. 97 - 98.

58 Petras Balčiūnas, Tėvų bėdos, bėdos su tėvais // *Švietimo gairės*, Nr. 6, 1972, P. 19.

59 “Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 50 metų sukakties proga buvo paleistas šukis šeštadieninės mokykloms gauti 1000 naujų mokinių. Tačiau išvados buvo priešingos.”; Red. Antanas Kučas, *Amerikos lietuvių istorija*, Boston, 1971, P. 454 – 455.

60 Jonas Kavaliūnas, Švietimo ir šeimos metams pasibaigus // *Švietimo Gairės*, nr. 2, P. 1.

61 Petras Balčiūnas, Tėvų bėdos, bėdos su tėvais // *Švietimo gairės*, Nr. 6, 1972, P. 19.

pajamos sukaliuojasi apie 10 tūkst. Dolerių per metus, jei tik vienas iš tėvų tedirba. Bet gana daugelio šeimų dirba abu tėvai. Ką turėtų reikšti tie keliasdešimt dolerių tokiai jų metinei sąmatai. Kiek mokykla sulaukia atrių priekaištų, kad ji taip brangiai plėšia už lituanistinės mokyklos darbą. O kad daugiur vienas iš sunkiausių dalykų yra gauti mokyklai tinkamus mokytojus, apie tai jie tingi pagalvoti. Išvada aiški: jei tėvai galvoja, kad jų vaikų lituanistinis mokslinimas – tautinis auklėjimas mokyklose nevertas nė keletos dolerių, tai jie rizikuoja perleisti savo vaikus svetimųjų globai. “Aplinka išplėšia vaikus, kur tėvai patys parduoda” (J.Girnius). Čia pritiktų ir L.Dambrūno teigimas: “Jeigu mums dar svarbu, kad tauta mūsų, pasitraukusių iš tėvynės, nepasmerktų, tai turime neužmiršti, kad jokios mūsų piniginės aukos (ir tų mes šykštine – P.B.), jokia karjera ar asmeniniai nuopelnai neišpirks mūsų vaikų nutautimo”.⁶²

Iš šios citatos galime daryti prielaidą, kad dalis išeivijos privengė jiems brukamo lietuviškumo. Tikriausiai taip buvo todėl, kad tėvai nevertino lietuviybės rinkdamiesi amerikietišką gyvenimo būdą. Taigi ne vien tik lituanistinės mokyklos problema buvo jose pačiose, bet ir pačioje lietuvių išeivijoje. Ir galima iš esmės pritarti Juozo Alaušio minčiai: “... šeštadieninės mokyklos negalavimas atspindi mūsų pačių, mūsų visų, pačios visuomenės negalavimus. Jei šeštadieninė mokykla neretai lieka bejėgė, tai visų mūsų pirma dėl to, kad ji nesusilaukia pakankamos paramos iš visų mūsų. Visi galimi priekaištai šeštadieniniai mokyklai iš tiesų atsigręžia į pačią visuomenę. Šeštadieninės mokyklos rūpesčiai slypi pačioje visuomenėje – visuose mumyse”⁶³. Galima klausti, o ką gi ne taip padarė išeivijos visuomenė, kad šeštadieninės mokyklos nesulaikė vaikų nutautėjimo.

Kai pirmoji lietuviybės išlaikymo akcijos dalis susijusi su tuo, kokia kalba vaikas prašneks. Tai sekanti akcijos dalis vaiko lietuviškame auklėjime buvo susijusi, su tuo, kuria kalba lietuvių vaikas perskaitys ar parašys žodį pirmą žodį⁶⁴. Buvo vieningai išeivijos priimta, kad lietuvių kalbos rašto reikia mokinti dar prieš anglišką mokyklą. Argumentuota, kad anglų kalba yra sunkesnė nei lietuvių (“...pagrindinis dėsnis didaktikoje yra nuo nesudėtingų dalykų eiti prie sudėtingesnių, nuo lengvų prie sunkesnių”⁶⁵). *Švietimo Gairių* autorius įrodinėjo, kad: “Antra, lietuviškai pirmiau išmokyti reikalauja ir mūsų tautinio auklėjimo uždaviniai. Išmokymas angliškai skaityti yra labai didelis žingsnis į vaiko nutautimą ypačiai tuo atveju, kada jis dar nemoka skaityti savo kalba. Savosios nemokant ir jau mokinantis svetimosios, yra duodama tai svetimybei pirmenybė prieš savąją. Ta svetimoji kalba pasidaro ne vien tik jo lankomos mokyklos kalba ir jo mokyklos ir gatvės draugų kalba, bet ir jo skaitomoji bei rašomoji kalba. Tuo atžvilgiu, vaiko anksčiau savąją kalba skaityti neišmokus, jos reikšmė jo akyse labai sumažėja”⁶⁶. Ši mintis kelia klausimą, kas turi mokyti vaiką lietuviškojo elementoriaus, taip kad jis būtų pirmesnis nei angliškasis elementorius? Nesant pakankamai lietuviškų darželių, ar jiems esant paprasčiausiai per toli, o kai kuriems tedirbant tik šeštadieniais, nebuvo galima plačiu mastu vaikų rašto mokinti lituanistiniuose darželiuose. Esant tokiai padėčiai, visas elementoriaus mokymo reikalas buvo paliktas šeimai, kuri dažnai kratės ar net sabotavo tokį savo vaikų mokymą⁶⁷.

Akcija už lietuviybės išlaikymą jaunuomenės tarpe buvo pralaimėjimas užprogramuotas *a priori*, nes nebuvo pagalvota apie pačius mokinius, kokie jie bus, neatsižvelgta į jų pasaulėžiūrą. Pats pralaimėjimo faktas buvo dangstomas tokiom akcijom, kaip, kad 1968 – 1969 metais lietuviškų organizacijų siekis surinkti kuo daugiau mokinių į lituanistines mokyklas. Tokia ar kitos į šią panašios akcijos, tik dar labiau išryškindavo nesėkmes lietuviybės akcijoje. Kol galiausiai buvo konstatuota, jog po dvidešimties metų darbo rezultatai, platinant lietuviybę išeivijoje, yra menki. Ne tik kad nepavyko įgyvendinti optimistinius norus atlietuvinti ankstesnių emigracijos bangų lietuvių, bet ir išaugo daug lietuviškai nekalbančio jaunimo iš paskutinės DP lietuvių bangos, o blogiausiai, kad dauguma dar mokančių lietuviškai nebejautė lietuviškos dvasios, nors ir buvo baigę šeštadienines mokyklas⁶⁸].

62 Petras Balčiūnas, Tėvų bėdos, bėdos su tėvais // *Švietimo gairės*, Nr. 6, 1972, P. 20 – 21.

63 Juozas Aliušis, Šeštadieninės mokyklos rūpesčiai // *Aidai*, Nr. 3, 1954, P. 98.

64 Kas lietuviuką išmokys lietuviškai skaityti // *Švietimo Gairės*, Nr. 4, 1972, P. 5.

65 Ten pat.

66 Ten pat.

67 “Taigi tėvų neparengimas lituanistinei mokyklai yra pagrindinis lituanistinio švietimo nesėkmių šaltinis. Už tas nesėkmes atsakingi tėvai. <...> tėvai spurda, kratos tos kaltės ir linkę ją pastūmėti ją į mokytojų pusę, pakaltindami jų metodus, vadovėlius, aplinką..., o vargšai mokytojai prakaituoja su tais mieliais lietuviškai nepakalbančiais lietuviukais ir be gilaus skausmo jaučia, kad jų kruopštaus darbo vaisiai per kuklūs”; Petras Balčiūnas, Tėvų bėdos, bėdos su tėvais // *Švietimo gairės*, Nr. 6, 1972, P. 19.

68 Lietuviškojo švietimo Amerikoje 20 metų balansas // *Švietimo Gairės*, Nr. 1, 1969, P. 83 – 84.

Lietuvybės menkėjimas Amerikos šeštadieninėse mokyklose atsispindi dokumente Nr.2.: “JAV lietuvių šeštadienių mokyklų, jų mokytojų bei mokinių skaičius 1961 – 1996 metais”⁶⁹. Nuo pasiekto maksimumo 1966 – 1967 metais 3223 mokinių, po dešimties metų jų teliko 1824, o dar po dešimties metų 1136. Ne tik mokinių skaičiaus mažėjimas lituanistinėse mokyklose liudijo apie lietuviybės menkėjimą, bet lituanistinių mokyklų programų lengvinimas. Lietuviškai nusiteikusio jaunimo mažėjo kiekybiškai ir kokybiškai. Kyla klausimas, koks lietuvių vaikų iš lietuviybės dviasią palaikančių šeimų procentas ėjo į lituanistines mokyklas. Galima daryti prielaidą, kad procentas nebuvo didelis, nes ir tarpukariu jis siekė apie 10 procentų⁷⁰. Naujų ateivių vaikų šeštadienių mokyklų lankomumo procentas gal ir galėjo būti didesnis, bet tam nustatyti trūksta duomenų. Galima pasvarstymui pateikti statistinių duomenų, kurie tik iš dalies leidžia susidaryti bendrą vaizdą. Pagal JAV 1960 metų gyventojų surašymą buvo 206.000 lietuvių, o iš to skaičiaus apie 30.000 naujieji lietuviai iš DP stovyklų⁷¹. O lankančių mokyklą buvo tik 2.500 - 3.000, ir dauguma DP lietuvių vaikai. Iš šių skaičių galima daryti prielaidą, jog nauja lietuvių pamaina, dėl menko vaikų lankomumo lituanistinėse mokyklose, nekompensavo išmiršančiųjų lietuvių. Taip pat dar reiktų paminėti ir žmogaus nutautėjimo faktorių: kai jis gimsta lietuviu, o miršta amerikiečiu⁷².

3.3 Tautinė kultūra

Lietuvių išeivija puikiai suprato tautinės kultūros reikšmę išeivijos sąlygomis. O tautinės kultūros laimėjimus reikėjo skleisti visiems išeiviams ir ypačiai jaunimui, juk su juo buvo siejama tautos ateitis. “Lietuviybės išlaikymo pastangose svarbu tiek jos išlaikymas dabartyje, tiek jos pratęsimas jaunosiose kartose. Abi veiklos sritys viena kitą remia ir reikalingos mūsų [lietuvių išeivijos – M.Š.] paramos. Remdami savąją kultūrinę kūrybą visu jos pločiu bei gyliu ir jos kūrėjus bei nešėjus, mes, nors ir netiesioginiu būdu, darome, kad mūsų jaunoji karta už tąją lietuviškąją kultūrą apsispręstų. Apsisprendusi už lietuviškąją kultūrą, ji apsispręs ir už tos kultūros nešėją – lietuvių tautą. Juo gilesnis, platesnis ir gyvesnis savosios tautos kultūrinis gyvenimas, juo geresnės sąlygos jaunimui į savąją tautą įaugti, ir atvirkščiai”⁷³. Lietuvių išeivių buvo suprasta, jog užauginus lietuvių jaunimą, jį reikia įtraukti lietuviškąją kultūrinę veiklą ar bent jau padaryti jos rėmėju. Juk kuo daugiau lietuviškosios kultūros narių, kuo daugiau jos kūrėjų, kuo daugiau yra jos vartotojų, tuo lietuviybė bus stipresnė. Raginta nepamiršti nė vieno naujo, t. y., išaugusio svetimoje aplinkoje kūrėjo, juk tokie patys vertingiausi, nes savo kūryba išreiškia to laiko iššūkius. Suvokta, kad jį atstūmus lietuviškai kultūrai, kūrėją priims kita kultūra, o tai jau būtų didelis nuostolis lietuviškajai kultūrai. Griežti tautiškumo išlaikymo reikalavimai realybėje apsunkino kūrėjo įtraukimą į lietuvišką kultūrą. Konservatyviesiems ateitininkams (idealistams) egzilio kūryba turėjo sietis su tradicijom (tautiškumas, skatinimas per kūrybą suteikti lietuviams prasmę išlaikyti savo tapatybę ir pan.) ar bent joms neprieštarauti. *Santara – Šviesa*, bei visi kurie nepritarė griežtajai lietuviybės išlaikymo linijai pagal J.Girnių (“*Tauta ir tautinė ištikimybė*”) (realistai – praktikai) kėlė reikalavimus kūrybos kokybiškumui, o tautiškieji momentai kūryboje buvo tik rekomenduojami. O kadangi lietuvių visuomenėje kiekybinę persvarą turėjo ateitininkai, kurie jautriai reaguodavo į reiškinius nesutampančius su jų pasaulėžiūra, į eksperimentinę kūrybą lietuvių išeivijoje buvo žvelgta atsargiai/nepatikliai/kritiškai.

Liberalesnės mintys apie švietimo gaires buvo neišgirstos, kaip kad V.Kavolio, kuris išdėstė šias sąlygas lietuviškumui išlaikyti:

“1) Savo tradicijose saugi ir jas išlaikanti bendruomenės dauguma, 2) nuolat santykiaujanti su dinamiška kūrybine mažuma, kuri būtų jautri visuotinio civilizacinio vyksmo gyviesiems ritmams, 3) ir savo kūrybiniais atsiekimais prilygtų kitų tautų kūrybiniam elitui, 4) bet būtų sąmoningai įsipareigojusi kurti savosios kultūros kontekste, santykiaudama su tradicijose saugia dauguma, ir per savo tautą dalyvautų žmonijos kūrybiniame išsiskleidime.”⁷⁴

69 Juozas Masilionis ir Stasė Petersonienė, *Lietuviškasis švietimas Šiaurės Amerikoje*, Chicago, 2000, P. 56.

70 Red. Antanas Kučas, *Amerikos lietuvių istorija*, Boston, 1971, P. 439.

71 Justinas Pikūnas, Lemtingi momentai vaiko auklėjime // *Švietimo Gairės*, Nr. 1, 1969, P. 29.

72 Ten pat, P. 30.

73 Jonas Kavaliūnas, Lietuviškojo švietimo darbai ir rūpesčiai // *Aidai*, Nr. 1, 1972, P. 4.

74 Vytautas Kavolis, Dinaminio tautiškumo sąlygos // *Santarvė*, Nr. 3 – 4, 1958, P. 124.

Bet į tokius liberalesnės srovės pasiūlymus lietuviškumui vykdyti nebuvo atsižvelgta, nes švietimo darbe dominavo konservatyviosios srovės atstovai, nors ir liberalioji *Santara - Šviesa* nieko nepasiūlė, kaip konkrečiai įgyvendinti šios pasiūlymus praktikoje.

Kaip šeštadieninės mokyklos, taip ir tautinė kultūra skaičiavo nuotolius. Kūrėsi iliuzija, jog vyksta jos plėtra, leidžiamos lietuviškos knygos, tačiau lietuviška kultūra pradėjo susidurti su kultūros vartotojų skaičiaus mažėjimu. Senosios generacijos (gimę ir subrendę Lietuvoje asmenys iki 1940 metų) gretos retėjo, o jaunimas sparčiai nutautėjo arba tiesiog užaugdavo amerikietiškos kultūros žmonėmis. Spauldoje buvo akcentuojama, jog lietuviai emigracijoje tiesiog miršta dvasiškai: “Štai kodėl iškyla visu aštrumu reikalas ieškoti naujų gynimosi priemonių. Jei lituanistinės mokyklos neduoda norimų vaisių vien programiniu išėjimu, tai reikia ieškoti priemonių, kurios jaunimą įtrauktų į organizuotą išėivijos lietuvių gyvenimą. Šiam tikslui būtina jį supažindinti, šiam gyvenimui nuteikti, į šį gyvenimą įtraukti. Iškyla reikalas imtis tautinio ugdymo iniciatyvos, kuri įgalintų tai padaryti platesniu mastu”⁷⁵. Kaip matome, jog autorius perteikdamas lietuvių išėivijos nuomonę pasako apie netenkinantį lietuvių kultūros skvarbos lygį bei netinkamą jos pateikimo būdą išėivijos jaunuomenei. O raginimas ieškoti naujų sprendimo būdų spauldoje atgarsio nesusilaukdavo. Taigi galima kelti klausimą: kas buvo ne taip, kad jaunuomenė nepriėmė lietuvių kultūros? Prieš bandant atsakyti į pastarąjį klausimą, iš pradžių pažiūrėkime į tai, kaip buvo pateikiamas tas lietuviškumas jaunuomenei ir atsakykime į kitą klausimą: kodėl pačiam lietuvių vaikui vertėjo išlaikyti lietuviškumą? Buvo pateikiama įvairių atsakymų, kuriuos vieni gali priimti rimtai ir kaip vertingus, kiti su šypsena. Pavyzdžiui:

“Koks yra lietuviškojo auklėjimo poveikis tiesiogiai asmeniui? Atsakymas yra tas, kad jaunas lietuvis, subrandindamas save sąmoningu lietuviu lituanistinėje mokykloje, išvysto pilnai savo asmenybę, ją praturtina bei praplečia. Jis tada jau nėra tik siauras amerikietis, bet jis yra Amerikos lietuvis. Taigi jis žino tiek, kiek ir amerikietis ir dar kiek žino lietuvis. Besilavindamas lituanistiniuose dalykuose, jis sužino savo tautos seną bei turtingą praeitį ir tuo būdu jis sužino savo kilmę. **Jis sužino savo brolių didvyrišką kovą, siekiant laisvės** [paryškino M.Š.].

<...>

Praktiškoji nauda. Pradėkime nuo aplinkos. 1. Juk reikia savoje šeimoje ir su giminėmis lietuviškai susikalbėti. 2. Antra, gal gausi laišką iš pusbrolių, gyvenančių Lietuvoje, ir norėsi atrašyti. Taigi reikia mokėti lietuviškai skaityti ir rašyt. Pagaliau, savo gyvenime tikriausiai apsilankysi Lietuvoje. Ten tik lietuviškai kalba. 3. Eidamas aukštuosius mokslus, sutiksi lietuvių studentų ir profesorių universitete. Užtikrinu, nekartą džiaugsies, kad eis lietuvis ir kad moki laisvai kalbėti reta lietuvių kalba. 4. Organizacijos, draugai, spaulda, knygos, dainos, pasilinksminimai – be lietuvių kalbos žodžiu ir raštu į šiuos dalykus kelias yra užvertas. 5. Baigęs mokslą, nežinai ką gyvenime sutiksi. Kariuomenėje, karo metais, kelionėje ar dirbdamas savo profesijoje – ligoninėje, banke, mokykloje – visur gali sutikti lietuvių. Vieniems padėsi, kitur gal kas tau padės. Kitą, jį ar ją jaunas, jauna, gyvenime sutiktą pamilsi ir gal bus nauja lietuviška šeima... Sunku trumpai ir suminėti, kiek ir kur lietuvių kalba gali būti naudinga. Tik prisiminkime prekybos mokslą ir t.t.

Ta proga galime prisiminti ir keletą atsitikimų iš realaus gyvenimo, kur lietuvių kalba tiesiogiai lėmė. Šie atsitikimai yra tikri, lietuvių išgyventi. Vykstant neseniai baigtam Vietnamo karui, kada daugybė karių sėdėjo apkasuose ir pavojinguose vietose, vienas naujai į kariuomenę pašauktas lietuvis patogiai dirbo štabe dėl to, kad ten toks žmogus su lietuvių kalba buvo reikalingas.

Viena banko tarnautoja buvo pašaukta vyresniojo, direktoriaus, ir užklausta ar ji kalbanti lietuviškai. Ji beveik nusigando, nes kalbėdavosi su lietuviais banke lietuviškai ir jau manė, kad tai negalima ir kad jai už tai gali būti blogai. Kai dvejojama atsakė. Kad taip, banko vyresnysis pareiškė pasitenkinimą, kad ji mokanti lietuvių kalbą ir kad tokia tarnautoja jiems labai reikalinga, ir pakėlė jai atlyginimą”⁷⁶.

Ši citata liudija, jog dalis lietuvių išėivijos prisirišusios prie Lietuvos laisvės kovų, kurios vyko dėl lietuviškos tapatybės (tradicijų) išlaikymo. Taip pat, ši citata liudija dalies lietuvių šviesuomenės nuomonę, jog lietuvių kalba ir kultūra yra kažkuo ypatingos, kad jos gali būti naudingos jaunimui beveik visais gyvenimo atvejais. Juk lietuviui (ir ne tik jam) pasaulyje žymiai labiau galėjo praversti geras kurios nors

⁷⁵ Justinas Pikūnas, Lemtingi momentai vaiko auklėjime // *Švietimo Gairės*, Nr. 1, 1969, P. 30.

⁷⁶ Bronius Krokys, Kodėl Lietuviškam jaunimui verta lankyti lituanistines mokyklas // *Švietimo Gairės*, Nr. 6, 1972, P. 52.

didžiosios kalbos mokėjimas, o ir lietuvių kalba ne visais gyvenimo atvejais buvo lietuviui(ei) vertinga. Tokia užuomina randama net ir ką tik pateiktoje citatoje: “Viena banko tarnautoja buvo pašaukta vyresniojo, direktoriaus, ir užklausta ar ji kalbanti lietuviškai. Ji beveik nusigando, nes kalbėdavosi su lietuviais banke lietuviškai ir jau manė, kad tai negalima ir kad jai už tai gali būti blogai”. Bet neigiamų lietuvybės pusių išseivijos spauda stengėsi nematyti/ignoruoti. O blogųjų pusių nematymas, neleido jų spręsti viešai, tad jos ir pasilikdavo ar sprendavosi pavieniui. Vis tik ši citata liudija transformacija, nes anksčiau iš išseivių (J.Girnius, J.Eretas ir kt.) būdavo reikalaujama, įpareigojama išlaikyti lietuvišką tapatybę. Dabar, B.Krokys rašo, kad ji gali būti ir kažkuo naudinga praktiniame gyvenime.

O ir kiek gi jaunųjų lietuvių taip troško žiūrėti didingą Lietuvos praeitį, kai jie dairės tik į priekį. Kartu, arba kitaip generacijų, nesuskalbėjimas gerai atsispindi J.Girniaus knygoje. “Tuo būdu lietuviui būdinga išdidi savigarba subliūkšta į ekshibicionistinę savigyra, sveikas taupumas išsigimsta begėdišku šykštumu, vidinio taurumo rūpestis virsta neatodairine “kūrimosi” aistra. Šitoks vaikų sunykimas, vaikų regimas tėvuose, nejučiomis skatina ir juos savo gyvenimo išmintimi rinktis egocentiškai suprastą “laimės medžioklę” arba su pasipiktinimu sukilti prieš “tradicijas” ir visa, kas lig šiol buvo brangintina. <...> ...daugiau ar mažiau skirtingas žvilgsnis žadina kritiškiau pažvelgti į save ir tuo pačiu save pervertinti: ne viskas gera, kas yra sava. Lygiai aišku, kad kaimietinėje bendruomenėje susiformavusių papročių neįmanoma mechaniškai perkelti į didmiesčius. **Tačiau būtų nelemta, jei su papročiais blėstų ir juos gaivinusios vertybės** [paryškino – M.Š.]. Uždavinys yra ieškoti pagrindo šiose vertybėse, o ne dvasinę tuštumą dangstyti “sukilimu”. Stokojant pagrindo, sukilimas prieš “tradicijas” visada grės virsti bėgimu nuo savos kartos uždavinių (mūsų atveju – bėgimu iš pačios tautos), kokia patetiška radikalizmo ar modernizmo retorika toki “sukilimą” bedangstyti, jis vis tiek liks dezertyravimas”⁷⁷. Taigi senoji generacija nežinojo, ko nori jaunesnioji arba jauniausioji generacija, o tai keldavo nesusipratimą ir nesutarimą tarp kartų⁷⁸. Spaudoje buvo daug rašyta apie generacijų skirtumus. Nors pripažįstama, kad tradicijos ir viskas kas su jomis susiję yra jau atgyvenęs dalykas, kone trukdantis kovai dėl lietuvybės, bet vis tik svarstoma kaip būtų gražu, kad tradicijos būtų perduotos ateities kartoms⁷⁹. Jei ir buvo pagalgvota, kad jaunimui būtų galima pateikti kažką naujo, modernaus ir tuo pačiu lietuviško, tai nežinota, o galbūt kartu ir bijota, kaip pateikti tokią lietuviškumo formą jaunimui. Nors beveik visuotinai ir buvo galvojama apie naujoviškumą lietuvybėje, reorganizuoti šeštadienių mokyklų darbą, bet kaip ir paprastai, jaunimui galiausiai pateikiamos tik tradicijos, nes atliekant tyrimą nebuvo aptikta nė vieno straipsnio apie modernios ir bet kokios kitokios kultūros konkretų pateikimo būdą, kaip jaunimą pritraukti prie lietuviškumo, kad ir modifikuoto. O konkrečių naujovių neradimo priežastį spaudoje gali paaiškinti J.Girniaus mintys apie kultūrų koegzistenciją: “Pirma: **yra reikalas išlaikyti lietuviškąją atsparą prieš amerikietiškąją kultūrą visuose jos lygiuose.** <...> ...yra rūpestis, kad, nors dviejų kultūrų įtampoje skleisdamasis, mūsų vaikų siela liktų lietuviška <...> **Tautinei gyvybei svetur išlaikyti nepakanka pusinių priemonių. Arba ištesėsime visa, ko reikia, arba niekais nueis ir tai, ką būsime atlikę**”⁸⁰. Iš šios citatos matyti, kad lietuviška ir amerikietiška kultūra gali viena šalia kitos egzistuoti, bet jokios jokių būdu negali persilieti, nes tada bus pralaimėta lietuvybės akcija. Taigi kultūrų koegzistencija arba “mozaika” (dviejų ir daugiau kultūrų egzistavimas tam tikroje vietoje nesuliejant (neasimilijuojant vienoms kitų)) pagal J.Girnių yra kultūrų (lietuvių) atsitvėrimas sienomis nuo kitų, nes citatoje galime išskaityti, jog buvo raginama nė per žingsnį neatsitraukti išlaikant ir perduodant lietuvybę.

Ne ką liberaliesni lietuvių vaikų lietuviškame auklėjime buvo ir liberalioji santariečių srovė. Jos atstovas Vytautas Kavolis, matydamas jaunosios kartos susipriešinimą su senąja, kvietė išvystyti pozityvią sintezę tarp skirtingų kartų ir požiūrių, bet kuo paremti lietuviškumo pamatą autorius aiškiai nepasako⁸¹, bet tikrai ne moderniais kultūros ar meno dalykais ar jų elementais, kurie tuo metu dominavo pasaulyje, o visų pirma JAV - ose. Apie modernų meną dominuojantį Vakarų kultūros šalyse jis aiškiai pasakė:

⁷⁷ Juozas Girnius, Tauta ir tautinė ištikimybė, *Raštai*, T.3, Vilnius, 1995, P. 138.

⁷⁸ Apie tai plačiau žr: <http://www.iseivijosinstitutas.lt/htm/kronika.htm> (žiūrėta 2005 gegužės 30); Rasa Varsackytė, *Generacijų santykiai intelektualinėje egzilio istorijoje*, Kaunas, 2001.

⁷⁹ Tačiau, nežiūrint mūsų praeityje vyravusio konservatizmo ir liaudiško gyvenimo interesų siaurumo, mūsų tauta yra sukūrusi, išsaugojusi ir tradicijų keliu perdavusi didelių vertybių. Jomis buvo auklėjamas praeities lietuvis, jomis buvo formuojamas lietuviškas charakteris, jos turėtų būti rūpestingai įjungtos ir į ateities lietuvių ugdymo sistemą”; P. Maldeikis, Tradicinis Lietuvių Auklėjimas // *Aidai*, Nr. 9, 1954, P. 395.

⁸⁰ Juozas Girnius, Tautinė kultūra – tautos gyvybės pagrindas // *Aidai*, Nr. 8, 1956, P. 302.

⁸¹ Vytautas Kavolis, Kasdieninė mūsų kultūra // *Santarvė*, Nr. 3, 1956, P. 169.

“Modernus menas <...> yra vertingas. Bet kuo, iš esmės, išskyrus savo veikimu į mases ir įsikūnijimu objektyvioje medžiagoje, modernusis menas skiriasi nuo modernios meilės? Abiejuose yra daug melo ir įsikalbėjimų, dar daugiau sentimentalių konvencijų plagijavimo ir afektuoto ekstravagantiškumo; ir abiejais atvejais tiesa yra nesuprantama ir ironiškai skausminga. Abiejais avėjais yra pakankamai vietos sąžiningai mūsų amžiaus kultūros kritikai – bet ją užpildo anekdotų mėgėjai, doktrinieriai ir paprasti plepiai.”⁸²

Taigi skirtumo tarp J.Girniaus ir V.Kavolio modernumo atžvilgiu kaip ir nėra, nes abiem tuo metu egzistavusi modernioji (vartotojiška) kultūra, bei jos menas netiko dėl savo paviršutiniškumo. O ir kalbos apie pasaulėžiūros suvienodinimą tarp kartų skamba labai jau vienodai pas abu autorius, tik gal V.Kavolis nėra toks kategoriškas tradicijų atžvilgiu, bet ir iš jo citatos pliekiančios modernumą, kad ir modernų meną, galima išskaityti J.Girniaus žodžius apie tai, kaip “būtų nelemta, jei su papročiais blėstų ir juos gaivinusios vertybės”. Tai galima pagrįsti tuo, kad V.Kavolis rašydamas apie galimas švietimo gaires lituanistiniame jaunosios kartos ugdyme vartojo žodį: “tradicijos”, bet jos turi atitikti “žmonijos visuotinio civilizacinio vyksmo gyviesiems ritmams”. Taigi tradicijos turi būti tokios, kad lietuvių kultūra nebijotų atsiverti įtakoms iš pasaulio, bet gautos įtakos neturi mūsų neasimiliuotų. Tuo tarpu “idealistai”, kaip tik ir bijojo atsiverti pasauliui, kad ne asimiliuotųsi lietuviybė. O kuo labiau lietuviybė atsiribojo nuo pasaulio, tuo labiau ji atsilikėjo nuo civilizacinio vyksmo. Dalis lietuvių išėivijos jaunimo nenorinčio atsilikti persiimdavo kitom kultūrom, kadangi lietuviybė užsisklendusi savyje (ateitininkai), tai ji atsisakydavo jų, o ne jie lietuviybės. Anot V.Kavolio lietuviybė turi išugdyti pilnavertę miestietišką dvidešimto amžiaus mentalitetą lietuvių tarpe, kuris yra viena iš būtinų sąlygų lietuviškumo išlaikymui emigracijos sąlygomis, be modernios kultūros lieka taip ir vėl neaišku⁸³. Nes norint masiškumo, yra aukojamas gilumas. Juk žmonės turi tarnauti menui, o ne menas žmonėms.

Taigi kol lietuvių šviesuomenė piršo jaunimui tradicijas, tol dauguma jaunimo rinkosi amerikietišką gyvenimo stilių, kuris negalėjo būti be anglų kalbos. O kodėl jaunimą tai traukė? Nes jaunimui visada reikia kažko naujo, modernaus, gražaus, lengvai įsisavinamo. O tai kaip tik jiems ir siūlė amerikietiška kultūra su šūkiu, jog: “kiekvienas gali tapti prezidentu” ir viliojo “amerikietiškos svajonės” idėja. Tuo tarpu lietuvių kultūra jiems tik siūlė žilą senovę ir neaiškias perspektyvas⁸⁴. Jie buvo raginami J.Girniaus užsikonservuoti, žūtbūtinai ir absoliučiai išsaugoti visas lietuviškumo savybes⁸⁵, nors tą vykdant ir pats matė ženklus lietuviškumo nuostolius. O jei ir buvo kalbama apie pasinaudojimą kitų tautų kultūros vaisiais, tai liko tik kalbomis. Peršasi išvada, jog lietuviybė turėjo tendenciją užleidinėti savo pozicijas jaunuomenės tarpe amerikietiška kultūrai, ne todėl, kad pastaroji dominavo, o dėl to, kad amerikietiška kultūra galėjo sparčiau prisitaikyti prie naujų poreikių ir iššūkių, ir tuo pačiu duoti jaunimui žymiai daugiau nei statiška lietuviška kultūra. Iš čia ir išplaukia amerikietiškos kultūros dominavimas ir lietuvių kultūros nykimas. O ir pats dominuojančios anglų kalbos faktas, vertė visas kitas kalbas įlieti į dominuojančią kalbą, nes kalba yra komunikacijos ir susižinojimo priemonė. Visada žmonės linko, linksta ir liks į dominuojančią jų aplinkoje kalbą, nes ją vartoti naudingiau. Žinoma, yra ir išimčių istorijoje, bet lietuvių kultūra ir kalba neprilygo angliškajai, kaip graikų kultūra ir kalba senovės Romoje prilygo lotyniškajai. Taigi lietuviybės skleidėjai pasirinko neoptimalų kelią, o tai nulėmė atmestiną daugelio lietuvių požiūrį į lietuviybę ir beveik savaiminį pasidavimą dominuojančioms aplinkos įtakoms.

Panašias lietuviybės nepasisekimo emigracijoje priežastis ir realijas pateikė Rochesterio universiteto profesorius A.Klimas:

“1) Visi jaučiamės, kad nors ir labai daug darbo padaryta mūsų jaunimo lietuviškame auklėjime ir švietime, tačiau čia kažkas ne taip išėjo, kaip buvo tikėtasi ir laukta. Juk prieš 20 metų tarėmės iš pagrindų atlietuvinasią ”Amerikos Lietuvą”

2) Mes tada dar nežinojome, kad kiekviena kalba yra susižinojimo, komunikacijos sistema, arba įrankis, suaugusi ir sutapusi ją pagimdžiusia fizine ir dvasine aplinka ir kultūra. Atimk kalbai tą fizines ir dvasines kultūros (arba civilizacijos) pagrindą, ir kalba pusiau mirusi, tarsi be šaknų.

82 Ten pat.

83 Vytautas Kavolis, Vertybės ir Socialinė politika // *Santarvė*, Nr. 2, 1954, P. 44.

84 Bronius Krokys, Kodėl Lietuviškam jaunimui verta lankyti lituanistines mokyklas // *Švietimo Gairės*, Nr. 6, 1972, P. 52 – 53.

85 Juozas Girnius, Tautinė kultūra – tautos gyvybės pagrindas // *Aidai*, Nr. 8, 1956, P. 302.

3) Šioje srityje mes buvome per dideli optimistai: norėjome iš mūsų vaikų padaryti mūsų pačių kopijas... per daug optimizmo kai buvo galvojama, kad pakanka tik tėvams namie lietuviškai kalbėti”⁸⁶

Jaunimui nenorint lietuvių kultūros priimti už savą, jaunimas senosios generacijos buvo kaltinamas už nutautėjimą. O lietuviybės brukimas per prievartą sukeldavo tik pasipriešinamą lietuviybei ir galutinį jos atmetimą. Tą net ir pats J.Girnius pastebėjo⁸⁷, bet vis tiek buvo bandoma lietuviybę įpiršti. Bet lietuvių kultūra emigracijoje buvo tiek prisirišusi prie tradicijų, kad pakakdavo tik kokį lietuvišką elementą prarasti (pavyzdžiui: sukurti mišrią šeimą, ar būti ne Romos katalikų tikėjimo išpažinėju) ir tada jau pati lietuvių bendruomenė tokio asmens galėdavo atsisakyti ar išvadindavo: “buku”, “dezertyru”, “paviršutinišku”⁸⁸ ir t.t. ir pan.

Kalba, anot J.Girniaus, yra tik įrankis pažinti lietuvių kultūros dvasinius lobius⁸⁹. O dauguma tų dvasinių lobių slypi lietuviškose knygos. Juk jau pradžioje minėtų J.Girniaus keturių punktų lietuviybei išsaugoti, ketvirtasis skelbė: “perteikti jos kultūrinius laimėjimus”. O dabar truputis statistikos apie tai kokių mastu lietuvių vaikai besimokinę šeštadieninėje mokykloje, “sėmė” dvasinius turtus iš lietuviškų knygų.

Iš jau minėtos *LB Švietimo Tarybos* 1969 metų apklausos, per kurią buvo apklausti 398 mokiniai iš įvairių šeštadieninės mokyklos skyrių. Vienas iš pateiktų klausimų mokiniams buvo: kiek jie perskaitė knygų per paskutinius metus lietuvių ir anglų kalba?⁹⁰[90] Paaiškėjo:

Perskaitytų knygų skaičius	0	1	2 - 9	10 – 15	16<
Lietuvių kalba	153 (39%)	93 (24%)	123 (31%)	18 (5%)	5 (1%)
Anglų kalba	20 (6%)	11 (3%)	150 (38%)	88 (23%)	116 (30%)

1.Lentelė: Šeštadieninės mokyklos vaikų skaitomumas lietuvių ir anglų kalbomis 1969 metais⁹¹[91].

Sakykime, kad lietuviška ar angliška kultūra besidominčiais mokiniais laikysime tik tuos, kurie perskaito dešimt ir daugiau knygų, tai apklausa paliudijo, kad lietuviška kultūra besidominčių – 6 %, o tuo tarpu angliška kultūra – 53 %. O dabar, sakykime, kad nesidomintys lietuvių ar/ir anglų kultūra, kurie perskaito vieną arba nė vienos knygos. Paaiškės, kad angliška kultūra nesidominčių - 9 %, o lietuviška – 63 %. O pastarasis procentas labai primena į per prievartą (tėvams verčiant) šeštadieninę mokyklą lankiusį mokinių procentą, kuris svyruodavo nuo pusės iki dviejų trečdalių⁹². Šie faktai leidžia teigti, kad lietuviškumas pralaimėjo net lituanistinėse mokyklose prieš anglų kalbą ir galima sakyti jos kultūrą. O juk kaip tik šeštadieninės mokyklos ir skirtos lietuvių kultūrai plėsti, ją saugoti nuo išorės neigiamų poveikių. Tai savai kyla klausimas: ar esant tokiems procentams lituanistinės mokyklos deramai atliko joms skirtą lietuviybės platinimo misiją jaunimo tarpe? Kitas klausimas: ar lietuvių kultūra per knygas neturėjo ką pateikti vaikams? Aišku, kad turėjo ką pateikti, nes buvo leidžiamos jiems įvairios knygutės, bet jos vaikams buvo dėl kalbos barjero sunkiau suprantamos ir dėlto mažai skaitomos. Tai galima paaiškinti ir menku tėvų lietuvišku nusistatymu, nes tiesiog ne visi tėvai pirkto savo vaikams knygutės gimtąja kalba. O ir patys vaikai nuo mažų dienų, matyt, sekė animacijos, komiksų madomis, kurios būdavo beveik visada pateikiamos tik anglų kalba. Pradėję anglų kalbą skaityti iš mažų dienų komiksus, ir dar ką angliškai, jie, vėliau įprasdavo prie angliškos knygos ir bendravimo anglų (kita) kalba

4. Vietoj išvadų

86 Stasys Barzdukas, Tautinis ugdymas likiminiame mūsų kelyje // *Švietimo Gairės*, Nr. 1, 1969, P. 28 – 29.

87“...[Jaunimo – M.Š.] sukilimas prieš “tradicijas” visada grės virsti bėgimu nuo savos kartos uždavinių (mūsų atveju – bėgimu iš pačios tautos)...”; Juozas Girnius, Tauta ir tautinė ištikimybė, *Raštai*, T.3, Vilnius, 1995, P. 138.

88 Ten pat, P. 136, 138.

89 Ten pat, P. 137.

90 Lietuviškojo švietimo Amerikoje 20 metų balansas // *Švietimo Gairės*, Nr. 1, 1969, P. 83.

91 Ten pat.

92 Lietuviškojo švietimo Amerikoje 20 metų balansas // *Švietimo Gairės*, Nr. 1, 1969, P.84.

1) “Lietuvių charta” nusakė kokia turi būti lietuvių egzilinė būsena, kokios lietuvio (egzilio) pareigos lietuvybei ir Lietuvai. Lietuvio bruožai būtų: kalbėti lietuviškai, būti Lietuvos sūnum, mylėti Lietuvą, kurti lietuviškas šeimas, perduoti vaikams lietuvybę, remti lietuviškąją kultūrą (organizacijas, lituanistines mokyklas, lietuviškų knygų leidybą ir pan.).

2) Kaip ir visais laikais, ir tikriausiai daugelyje tautų, taip ir lietuvių išeivijoje buvo nesusipratimas tarp kartų (generacijų). Lietuvių išeivijoje vyresnieji dar gimę nepriklausomoje Lietuvos valstybėje, buvo prisirišę pirmiausiai prie joje paliktos Lietuvos kaimo idilės, Kauno lietuviško kultūrinio gyvenimo ir apskritai prie nepriklausomos Lietuvos. Tuo tarpu jaunuomenė gimus ir/ar subrendusi išeivijoje neturėjo šios idilės, nes ji save buvo labiau linkusi sutapatinti su gyvenamuoju kraštu. Tokios jaunimo pasaulėžiūros nepripažinimas vyresniųjų tarpe kėlė trintį tarp kartų. Senesniųjų jaunesniesiems primetama lietuvybė neretai būdavo atmetama, kaip reakcija į jiems svetimų tradicijų brukimą.

3) Lietuvių išeivijos kultūros pamatas buvo paremtas tradicijomis (XIX amžiaus “vargo mokykla ir lietuviško kaimo papročiai), Lietuvos istorija (Vytautas Didysis, laisvės kovos). Tad šiais dalykais remiantis norėta jaunimui tautinį charakterį.

4) Tam, kad išaugtų lietuvis išeivijoje, reikėjo lietuviško tėvų nusistatymo, iš dalies ir lietuviškos, o ne mišrios šeimos. Vaikas turėjo pradėti kalbėti ir skaityti bei rašyti lietuviškai, tam reikalui buvo skirti lietuviški darželiai ir lituanistinės mokyklos. Naudojant šias priemones, stengtasi vaikus per imliausią išorės poveikiui laiką (antri – ketvirti metai) atriboti nuo nelietuviškos aplinkos ir išlaikyti jį lietuviškoje aplinkoje kuo ilgesnį laiką.

5) Lietuvių išeivija skyrė ypač didelį dėmesį jaunosios kartos auklėjimui jaunosios Senajai generacijai iš pradžių (iki 6 dešimtmečio vidurio) atrodė, kad išauklėti jaunimą remiantis tradicijomis nebus ypatingai sunku, bet jaunimas po karo emigracijoje augo ir gyveno ne itin patriotiškais nuotaikomis. Jaunuomenė ir dalis senesniosios generacijos, buvo pragmatikai, žiūrintys kas jiems naudingiau ir įdomiau. Tad jiems vyresniosios generacijos peršamos tokios tautinės savybės kaip: mylėti ir teikti kiek tik galima didesnę prioritetą savo prigimtinę kalbą, kurti lietuviškas šeimas, savo vaikus leisti į lituanistines (šeštadienines) mokyklas, buvo įgyvendinama atmetinai ar nenorima jų vykdyti. Toks tėvų požiūris į lietuvybę, beveik be išimčių, lemdavo ir jų vaikų atmetiną požiūrį į lietuvybės išsaugojimo reikalą.

6) Lituanistinio švietimo padėtis išvijos netenkino, ir tai buvo konstatuojama vieningai. Pagrindinės blogos lituanistinio švietimo padėties priežastys buvo nepamatuotas optimizmas tikint lietuviškumo gajumu ir kabinimasis į tradicijas. Neoptimalaus kelio pasirinkimas nulėmė atmetiną lietuvių požiūrį į lietuvybę ir beveik savaiminį pasidavimą dominuojančioms aplinkos įtakoms.

7) Lietuvių išeivijoje galima išskirti dvi kryptis, kurios turi ir bendrumų, ir skirtumų. Abi kryptys matydamos lietuvybės nykimą išeivijoje, kėlė vieną bendrą tikslą: sustabdyti ne tik vaikų, bet ir visų lietuvių nutautėjimą. O kaip siekti šį tikslą, tai čia jau nuomonės išsiskyrė. Pirmieji pasisakė už J.Girniaus išsakytą minčių vykdymą, t.y. griežtai tradicinį ir be nuolaidų lietuvybės idealams auklėjimą. Jie pristatydami lituanistinį švietimą išeivijoje, rašė: 1) tik apie teigiamas lietuvybės puses ir jos pasiekimus, bet neakcentavo kas bloga lituanistiniame darbe ir 2) kaltino “nesupratusius” lietuvius visai nesigilindami kodėl tapo tokiais. Šiai srovei labiau priklausytų konservatyvieji ateitininkai, kurie darbe įvardyti kaip idealistai. Kita kryptis ieško naujų (modernių) bei ne tokių griežtų kelių lietuvybės daigams t.y. vaikams apsaugoti nuo nutautėjimo. Jie rašydami apie lietuviškumą: 1) bandė atsakyti kur išeiviai padarė klaidų bandydami išsaugoti ir perteikti lietuviškumą savo vaikams, kad jas būtų galima panaikinti ir 2) ieško naujų (modernių) kelių kaip lietuvybę išsaugoti jaunosios kartos tarpe. Pastariesiems priklausytų santarvininkai ir socialistai, kurie darbe vadinami realistais - praktikais. Vis tik abi kryptys rašydamos apie švietimo darbą vengdavo rašyti apie naujas (modernias) švietimo programas, pasitenkindami tik nedideliais pakeitimais lietuvybės skleidimo darbe.

5. Literatūros ir šaltinių sąrašas

1) Publikuoti šaltiniai:

- 1.1) Aliušis Juozas, Šeštadieninės mokyklos rūpesčiai // *Aidai*, Nr. 3, 1954.
- 1.2) Balčiūnas Petras, Tėvų bėdos, bėdos su tėvais // *Švietimo Gairės*, Nr. 6, 1972.
- 1.3) Barzdukas Stasys, Tautinis ugdymas likiminiame mūsų kelyje // *Švietimo Gairės*, Nr. 1, 1969.
- 1.4) Čeponkaitė Jūratė, Kodėl vaikai nevartoja lietuvių kalbos // *Švietimo Gairės*, Nr. 2, 1970.

- 1.5) Juozas Girnius, Tautinė kultūra – tautos gyvybės pagrindas // *Aidai*, Nr. 8, 1956.
- 1.6) Juozas Girnius, *Tauta ir tautinė ištikimybė*, Chicago, 1961.
- 1.7) Gutauskas J., Šeima – lietuvių pagrindas // *Švietimo Gairės*, Nr. 3, 1970.
- 1.8) Kavaliūnas Jonas, Švietimo ir šeimos metams pasibaigus // *Švietimo Gairės*, nr. 2, 1970.
- 1.9) Kavaliūnas Jonas, Lietuviškojo švietimo darbai ir rūpesčiai // *Aidai*, Nr. 1, 1972.
- 1.10) Kavolis Vytautas, Vertybės ir Socialinė politika // *Santarvė*, Nr. 2, 1954.
- 1.11) Kavolis Vytautas, Tradicija ir kūryba bendruomenės gyvenime // *Santarvė*, Nr. 1, 1958.
- 1.12) Kavolis Vytautas, Kasdieninė mūsų kultūra // *Santarvė*, Nr. 3, 1956.
- 1.13) Kavolis Vytautas, Dinaminio tautiškumo sąlygos // *Santarvė*, Nr. 3 – 4, 1958.
- 1.14) Kazminas Pranas, Probleminiai lituanistinių mokyklų reiškiniai // *Švietimo Gairės*, Nr. 1, 1969.
- 1.15) Krokys Bronius, Kodėl Lietuviškam jaunimui verta lankyti lituanistines mokyklas // *Švietimo Gairės*, Nr. 6, 1972.
- 1.16) Maldeikis P., Tradicinis Lietuvių Auklėjimas // *Aidai*, Nr. 9, 1954.
- 1.17) Maldeikis P.(?), Lietuvių švietimo metams pasibaigiant // *Švietimo Gairės*, Nr. 1, 1969.
- 1.18) Masilionis Juozas, Šeimos ir mokyklos bendradarbiavimas švietimo darbe // *Švietimo Gairės*, Nr. 1, 1969.
- 1.19) Petrutytė D., Priešmokyklinis auklėjimas ir lietuvių išsilaikymas išeivijoje // *Švietimo Gairės*, Nr. 2, 1970.
- 1.20) Pikūnas Justinas, Lemtingi momentai vaiko auklėjime // *Švietimo Gairės*, Nr. 1, 1969.
- 1.21) Songailienė Elena, Šių dienų lietuviškos mokyklos mokinys // *Švietimo Gairės*, Nr. 4, 1971.
- 1.22) Šomkaitė R., Jadvyginiu klausimu // *Draugas*, Nr. 16, 1954.
- 1.23) Varnas J., Vaiko kalbos išvystymas ir jo nutautinimas // *Švietimo Gairės*, Nr. 6, 1972.
- 1.24) Ar intelektualai sunaikins išeivijos lituanistinį švietimą? // *Švietimo Gairės*, Nr. 1, 1969
- 1.25) Jaunimas, auklėjimas ir ateitis // *Jaunimo Balsas*.
- 1.26) Kas lietuviuką išmokys lietuviškai skaityti // *Švietimo Gairės*, Nr. 4, 1972.
- 1.27) Lietuviškojo švietimo Amerikoje 20 metų balansas // *Švietimo Gairės*, Nr. 1, 1969.

2) Literatūra:

- 2.1) vyr. red. Gaučas Petras, *Lietuvos istorijos atlasas*, Vilnius, 2001.
- 2.2) red. Kučas Antanas, *Amerikos lietuvių istorija*, Boston, 1971.
- 2.3) Lapienytė – Bareikienė Kristina, *Juozo Masilionio gyvenimas ir veikla*, Chicago 2005.
- 2.4) Juozas Masilionis ir Stasė Petersonienė, *Lietuviškasis švietimas Šiaurės Amerikoje*, Chicago, 2000.
- 2.5) vyr. red. Raugas Balys, *JAV LB penki dešimtmečiai 1951 – 2002*, Vilnius, 2003.
- 2.6) Linas Saldukas, *Lithuanian Diaspora*, Kaunas, 2002.
- 2.7) red. Stravinskienė Vitalija, *Pasaulio lietuvių bendruomenė 1949 - 2003*, Vilnius, 2004.
- 2.8) red. Šapoka Adolfas, *Lietuvos istorija*, Kaunas, 1936.

6. Priedai

Dokumentas Nr. 1. “Lietuvių charta” priimta 1949 metais

Lietuvių Charta

Lietuvių tauta užsigrūdinusi amžių kovose dėl teisės laisvai ir nepriklausomai gyventi savo tėvų žemėse, vieninga valia siekia savo gyvybę, kalbą, tautinės bei valstybines tradicijas išlaikyti, kurti ir ugdyti, kad, savo tautinę kultūrą visuotinei žmonių giminės pažangai bendradarbiaudama, vykdytų Visagalio valią ir laisva žmogaus pašaukimą.

Lietuvių Tautos amžinųjų siekimų vardan skelbiama ši *Lietuvių Charta*:

1

Tauta yra prigimtoji žmonių bendruomenė.

Niekas negali būti prievartaujamas savo ryši su tautine bendruomene nutraukti.

Pasaulyje pasklidę lietuviai sudaro vieningą *Pasaulio Lietuvių Bendruomenę*.

2

Žmogus turi prigimtąją teisę laisvai išpažinti ir ugdyti savo *tautybę*.

Lietuvis lieka lietuviu visur ir visada.

Savo tėvų išlaikytą Lietuvių Tautos gyvybę lietuvis perduoda ateities kartos, kad amžinai gyventume.

3

Kalba yra stipriausias tautinės bendruomenės ryšys.

Lietuvių kalba lietuviui yra tautinė garbė.

4

Šeima yra tautos gyvybė.

Lietuvis kuria lietuvišką šeimą.

5

Tautinė kultūra yra kelias į tarptautinį pripažinimą ir bendradarbiavimą.

Apreikšdama tautos genijų, tautinė kultūra įneša savaimingą indėlį į visuotinius žmonių giminės laimėjimus.

Kiekvieno lietuviio padermė sudaryti sąlygas tautinei kultūrai.

6

Valstybė yra aukščiausioji tautinės bendruomenės organizacija.

Valstybinė nepriklausomybė yra tautinės kultūros ugdymo ir išlikimo sąlyga.

Darbu, mokslu, turtu ir pasiukojimu lietuvis kovoja, kad apgintų ir išlaikytų nepriklausomą

Lietuvos

valstybę.

7

Mokykla yra tautinės dvasios židinys.

Kiekvieno lietuviio kilniausioji pareiga būti lietuvių mokyklos remėju.

8

Draugija yra tautinės kultūros veiksminga talkininkė.

Lietuvis kuria ir palaiko religinės, kultūrinės, jaunimo, savišalpos, profesines ir kitas lietuvių draugijas.

9

Mūsų tėvų kovos ir aukos dėl lietuviškos knygos yra testamentinis įpareigojimas visoms

Lietuvių

Tautos kartoms.

Lietuvis organizuoja ir remia *spausdintą lietuvišką žodį*.

10

Tautos istorija yra geriausia tautos mokytoja.

Lietuvis brangina savo tautos praeitį ir tautinius papročius.

Lietuvis stengiasi būti vertas savo protėvių, kad paliktų pagarbų pasididžiavimą savo palikuonims.

11

Tautinis solidarumas yra aukščiausioji tautinė dorybė.

Lietuvis ugdo tautinį solidarumą.

Visi lietuviai yra lygūs tos pačios tautos vaikai, tarp savęs broliai.

Tautinio susipratimo ir lietuvių vienybės ženklai kiekvienas lietuvis moka nuolatinį *tautinio solidarumo įnašą*.

12

Lietuvio tautinės spalvos: geltona – žalia – raudona.

Lietuvio *tautinė šventė* – Vasario 16 – oji diena.

Lietuvio *šūkis*: “Lietuviais esame mes gimę, lietuviiais turime ir būti!”

13

Lietuvis yra *lojalus* gyvenamajam kraštui.

Lietuvio santykius su nelietuviu nustato *artimo meilė* ir pagarba kiekvieno žmogaus laisvei, gyvybei, sveikatai ir turtui.

Vyriausiasis Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas
Tremtyje, 1949 m. birželio 14 d.

Dokumentas Nr. 2. JAV lietuvių šeštadienių mokyklų, jų mokytojų bei mokinių skaičius 1961 – 1996 metais

Mokslo metai	Mokyklos	Mokytojai	Mokiniai
1961-1962	40	159	2396
1962-1963	42	163	2689
1963-1964	50	210	3050
1964-1965	-	-	-
1965-1966	52	319	2949
1966-1967	53	327	3223
1967-1968	44	325	3217
1968-1969	44	329	3025
1969-1970	42	339	2986
1970-1971	42	329	2824
1971-1972	42	313	2718
1972-1973	43	315	2552
1973-1974	36	305	2442
1974-1975	34	317	2332
1975-1976	34	247	2041
1976-1977	28	265	1824
1977-1978	28	247	1830
1978-1979	28	262	1726
1979-1980	31	255	1496
1980-1981	29	250	1472
1981-1982	29	236	1429
1982-1983	27	236	1429

1983-1984	30	231	1473
1984-1985	31	235	1324
1985-1986	29	225	1136
1986-1987	30	225	1136
1987-1988	26	215	1134
1988-1989	26	216	1135
1989-1990	26	216	1135
1990-1991	26	222	1120
1991-1992	25	218	1117
1992-1993	23	178	1071
1993-1994	19	165	982
1994-1995	19	163	978
1995-1996	21	164 ir 37 pavad.	877
1996-1997	18	171 ir 16 pavad.	919

Juozas Masilionis ir Stasė Petersonienė, *Lietuviškasis švietimas Šiaurės Amerikoje*, Chicago, 2000, P. 56.
